

Ιωάννης Κ. Προμπονάς

(ΠΡΟ)ΟΜΗΡΙΚΑ
ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΣΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ «ΠΟΡΦΥΡΗΣ»

Στόν Ι. Θ. Κακριδή

...οὔνεκα βουλῇ ἀριστεύεσκεν ἀπάντων

Τό νεοελληνικό δημοτικό τραγούδι «Πορφύρης» εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένο*. Μαρτυρεῖται στήν Καππαδοκία¹, τόν Πόντο¹, τή Λυκία,¹ τήν Κύπρο¹, τή Ρόδο¹, τή Νίσυρο¹, τήν Κάρπαθο¹, τήν Κάλυμνο², τήν Κρήτη¹, τήν Πελοπόννησο³, τήν Αἴγινα¹, τήν Εὐβοία¹, τή Θεσσαλία⁴, τή Θράκη¹, τήν Ἰμβρο¹, τή Λήμνο⁵, τή Λέσβο¹, τή Χίο¹, τή Σάμο¹, τή Μύκονο⁶, τή Νάξο⁷, τή Σαντορίνη¹.

Ὁ S. Baud - Bovy, ὁ πρῶτος συστηματικός μελετητής τοῦ «Πορφύρη», κατατάσσει⁸ τίς σχετικά πολυάριθμες⁹ παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ σέ δυό μεγάλες ομάδες. Τά κύρια χαρακτηριστικά τῆς πρώτης ομάδας εἶναι ὅτι ὁ κεντρικός ἥρωας ὀνομάζεται κατὰ κανόνα *Πορφύρης*, *Πόρφυρος*, *Πορφύριος*, *Προσφύρης*, *Μπροσφύρης*, *Πρόσφυρος*, *Ποσσύρκας*, *Κροσσύρκας* καί συλλαμβάνεται ἐνῶ θόσκει πολυάριθμα κοπάδια αἰγῶν, προβάτων ἢ χοίρων. Τά κύρια χαρακτηριστικά τῆς δεύτερης ομάδας εἶναι ὅτι ὁ κεντρικός ἥρωας φέρει τό ὄνομα *Κωσταντίνος*, *Κωσταντής*, *Κωσταντάς* κ.λπ. καί συλλαμβάνεται ἐνῶ κοιμᾶται.

Κρίνεται σκόπιμο νά παρατεθεῖ τό τραγούδι τοῦ «Πορφύρη», μέ τή σχεδόν πανελλήνια διάδοση, στίς ἀκόλουθες παραλλαγές. Παρατίθεται ἐπίσης τό τραγούδι «Τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου» πού συγγενεῖ με τόν «Πορφύρη».

1. Baud - Bovy 146.

2. Μαρτ. 47-48.

3. Πετρ. (II) 356-358.

4. Τσαγγ. 208-210.

5. Λ. 32, 1979-1981, 167-68.

6. Ἀκ. 56-57.

7. Οἰκ. (I) 669-672. Κεφ. 710-715.

8. Baud-Bovy 147-151.

9. Προστίθενται τώρα καί οἱ παραλλαγές ἀπό τήν Λήμνο, τήν Κάλυμνο, τήν Πελοπόννησο, τή Θεσσαλία, τή Μύκονο, τή Νάξο (δεκατρεῖς καταγραφές· βλ. Οἰκ. (II) 113). Γιά νέες παραλλαγές ἀπό τήν Κρήτη βλ. Δετ. 20-24.

Α'

Κρήτη - Ἀκ. 55-6:

Μιά καλογρὰ κοιλιοπονᾷ νὰ κάμη γιὸ Μπροσφύρη.
 Τὴν ταχινὴν ἐγέννησε κι ἀργὰ τὸν ἐβαφτίσα
 καὶ τ' ἀποξημερώματα ζητᾷ ψωμί νὰ φάη·
 κ' ἦφαι ἐννιά φουρνιὲς ψωμιά, ὥστο νὰ γεῖρη ἡ μέρα·
 σακκὶ κουκκιά 'κουκκάλισεν, ὥστο νὰ ξημερώσῃ·
 Κι ἀπῆτις ἐξημέρωσεν, ἐβγῆκεν καὶ καυκάται,
 ἐβγῆκε κ' ἐκαυκήστηκε πῶς ἄντρες δὲ φοβάται,
 μούδε τὸ Γιάννη τὸ Φουκά, μούδε τὸ Νικηφόρο,
 μούδε τὸν Παρατράχηλο, ποὺ τρέμει ἡ γῆς κι ὁ κόσμος.
 Κι ὁ βασιλιάς, ὡς τὸ 'κουσε, πολλὰ τοῦ 'βαροφάνη,
 ἐννιά χιλιάδες ἤβγαλε νὰ πιάσουν τὸν Μπροσφύρη.
 — «Μωρὲ βοσκὲ, γιδοβοσκὲ, δείξε μας τὸν Μπροσφύρη».
 «Μαζώξετε τὰ γίδια μου, κ' ἐγὼ σᾶς τότε δείχνω·
 μαζώξετε καὶ τὰ σφαχτὰ κ' ἐγὼ σᾶς τότε θρίσκω».
 Τρεῖς μέρες τὰ 'μαζώνανε καὶ μαζωμὸ δὲν εἶχαν.
 Σύρνει ὁ Μπροσφύρης μιὰ σφυρὰ κι ἀνεμαζώνουντ' ὅλα.
 — «Ἐγὼ 'μαι κι ὁ γιδοβοσκός, ἐγὼ 'μαι κι ὁ Μπροσφύρης!»
 Καὶ δένουνε τὰ πόδια ντου μ' ἐννιά λογιῶ ἀλυσίδες,
 καὶ δένουνε τὰ χέρια ντου μ' ἐννιά λογιῶ καννάβια,
 καὶ ράφτουνε τ' ἀχείλια ντου μ' ἐννιά λογιῶ τεχνίλια,
 καὶ ράφτουνε τὰ μάθια ντου μ' ἐννιά λογιῶ μπρισίμια.
 — «Σ' ὅλα τὰ κάστρα ἀμέτε με, σ' ὅλα γυρίσετέ με,
 'ς τὸ κάστρο, τὸ παλιόκαστρο, μόνο νὰ μὴ μὲ πᾶτε,
 γιὰτ' ἔχω μάννα κι ἀδερφή καὶ θεὸ νὰ μὲ λυπᾶται».
 Γιὰ ἕναν του πεισματικό, ἐκεῖα τὸν πρωτοπᾶνε.
 — Δὲ σ' τὸ 'πα 'γὼ, Μπροσφύρη μου, νὰ μὴν πολυκαυκάσαι,
 γιὰτὶ 'ναι κι ἄντρες πλιὰ καλοί, πρέπει νὰ τσοὶ φοβάσαι».
 Καὶ παίρνουν τὸν καὶ πᾶν' τονε κάτω 'ς τσοὶ κάτω κάμπους.
 Κουνεῖ τὰ ποδαράκια ντου καὶ κόβγει τσ' ἀλυσίδες,
 σαλεύγει τὰ χερᾶκια ντου καὶ κόβγει τὰ καννάβια,
 σαλεύγει καὶ τ' ἀχείλια ντου καὶ κόβγει τὰ τεχνίλια,
 σαλεύγει τὰ ματάκια ντου καὶ κόβγει τὰ μπρισίμια.
 Στὸ ἔμπα χίλιους ἤκοψε στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
 καὶ στὸ δεξὸ ντου γύρισμα μουδ' εὔρε, μουδ' ἐφῆκε,
 μόνο τὸν Παρατράχηλο σὲ μιὰ θουρλιά 'ποκάτω,
 καὶ παίζει τοῦ μιὰν παπουτσά καὶ πᾶν' τ' αὐθιὰ ντου κάτω

Β'

Νάξος - Κεφ. 711-12:

Καλογρηὰ ν' ἐγέννησε κι ἔκαμε γιὸ Πορφύρη,

Παρασκευὴ ν' ἐγέννησε, Σαββάτο τὸν βαπτίζει,
 τὴν Κυριακὴ ν' ἐζήτησε κουκιὰ νὰ κοκκαλίση.
 Στοι πέντε 'ζώσθη τὸ σπαθὶ καὶ στὸ' ἔξι τὸ κοντάρι,
 στὸ' ἑπτὰ ντου ἐκαυκίστηκε κανένα δὲ φοβάται,
 οὔτε τὸν Βάρδα τὸ Φωκᾶ, οὔτε τὸ Νικηφόρο,
 οὔτε τὸ ντρεμοτράχηλο, ποὺ τρέμ' ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
 Κι ὁ βασιλιάς σὰν τῶκουσε πολὺ τοῦ βαροφάνη.
 Στέρνει τὸ ντρεμοτράχηλο, νὰ πᾶ νὰ τονε πιάση.
 — Βάλε μου χίλιους ἀμπροστὰ καὶ χίλιους ἀπὸ πίσω
 καὶ χίλιους ἀπ' τὴ μιὰ μεριά καὶ χίλιους ἀπ' τὴν ἄλλη.
 καὶ δόσμου καὶ τσι τρεῖς σου γιοὶ τσι καστροπολεμάρχοι,
 ποὺ κάστρα πολεμούσανε καὶ χώρες 'νεμογύραν.
 Στὸ δρόμο ποὺ πηγαίνανε τὸ Θιὸ παρακαλοῦνε:
 — Χριστὲ μου νὰ τὸν βρίσκαμε στὸ δρόμο νὰ κοιμᾶται.
 Στὸ δρόμο ποὺ πηγαίνανε τὸν βρίσκουν νὰ κοιμᾶται.
 Ράβουνε τὰ ματάκια του μὲ τρίκλωνο μπρισίμι,
 δένουνε τὰ χεράκια του μὲ τρίκλων' ἄλυσίδα,
 βάζουνε καὶ στὶς πλάτες του ἀσήκωτο λιθάρι.
 — Ὅλο τὸν κόσμο πᾶτε με κι ὅλο τὸ ρωμεκάτο,
 τσῆ ποθητῆς μου τὸ στενό, μὴ μὲ διαβοπερνᾶτε.
 Μὰ κείνοι γιὰ τὸ πείσμα ντου 'πὸ κεῖ τὸν πρωτοπᾶνε.
 Κι ἡ ποθητὴ ἐμπρόβαλεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
 — Δὲ σοῦπα 'γὼ Πορφύρη μου, νὰ μὴ πολλοκουνιέσαι,
 γιὰτ' εἶν' ὁ βασιλιάς σκληρός, θὰ στείλῃ νὰ σὲ πιάσουν
 — Τώρα νὰ βγοῦμ' ἀπ' τὰ στενά, ν' ἀπλώσωμε στοὺς κάμπους,
 θὰ δῆς ποιοὶ εἶν' οἱ λέοντες καὶ ποιά τὰ παλληκάρια.
 "Ὀνταν ἐβγήκαν ἀπ' τὰ στενὰ καὶ πλώσανε στοὺς κάμπους,
 Δακρύσαν τὰ ματάκια του καὶ σπάει τὸ μπρισίμι,
 ἐτσίτωσε τὰ χέρια ντου καὶ σποῦν οἱ ἄλυσίδες,
 ἔσεισεν καὶ τὶς πλάτες του κι ἔπεσε τὸ λιθάρι
 καὶ τὸ σπαθάκι τοῦβγαλε ἀπ' ἀργυρὸ φηκάρι,
 στὸν οὐρανὸ τὸ πέταξε, στὸ χέρι τοῦρθε πάλι.
 Στὸβγα ντου χίλιους ἔκοψε, στὸμπα του τρεῖς χιλιάδες,
 καὶ στὸ γλυκὸ τὸ γυρισμὸ τίποτα δὲν εὐρήκε,
 μόν' 'να σκυλὶ μον' ἔμεινε κι ἐκεῖνο λαβωμένο.
 Πιάνει καὶ κουτσαυτίζει το καὶ τὸ κουτσομυτίζει:
 — Σῦρε νὰ πῆς τοῦ βασιλιά, τοῦ κλέφτη τοῦ Βεζύρη,
 ἂν ἔχῃ κι ἄλλα πρόβατα στὸ κάμπο νὰ τὰ στείλῃ
 κι ἔχῃ τσιπηδες δεκαχτώ, νὰ τὰ διπλοκουρέψω.

Γ'

Καππαδ. - Lag. 19-20:

Χήρα παιδί μ' ἐγέννησε, καὶ χήρα παιδί με ποίκε.
 χήρα παιδί μ' ἀνέθρεψε, καὶ λέντον κύρ Πορφύρι.
 σὸ 'μπα ἐζώσθην τὸ ζωστρί, καὶ σὸ 'βγα τὸ 'λυσίδι,
 σὰ τρία καὶ σὰ τέσσαρα σὸ μαχαίρι καυχιέται.
 "Αν με χολιάσουν καὶ βαρειά, τὸν βασιλειό, τὸν περνῶ τον.
 ἀστ' ἤκσεν ὁ βασιλός, βαρειά ἦτο χολιασμένος.
 σαλτᾶ^a πελίκια^b, ἔρχεται παῖράχ^c κ' αναβαίνει.
 ἀστ' ἄκουσεν ὁ Πόρφυρος, ἀρνόβοσκος ἐγέντον.
 ἐπῆρε χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια ἀρνίτζα,
 βόσκει καὶ παραβόσκει τα ἀπὸ Τιάνο τόπους^d.
 Ἀμῆ, σὲ εἰπῶ, ἀρνόβοσκε, ἐδῶ Πορφύρι εἶδες;
 Ἐδῶ Πορφύρ πολλὰ ἔνται, καὶ ποιὸν Πορφύρι θέλτε;
 Ἐκεῖ γιὰ τοῦ χήρας τὸ παιδί καὶ τῆς Ἀρμενιάς τὸ γόνι.
 Ἐκεῖ Πορφύριος ἐγὼ εἶμαι· καὶ τί νὰ με ποίκτη;
 Ταυτὰ ἐμπρὸς ἀς στάθουνε, καὶ τὰ πίσω ἀς σωρευγιένται,
 ἀς πιάσουν τὸν Πόρφυρι, μεσάγκωνα ἀς τὸν ζώσουν.
 διπλῇ δένουν τὸν σίδηρον καὶ διπλῇ τὸ 'λυσίδι,
 'ρίπτουν καὶ 'στὸν κόρφαν του τρικέφαλο τὸ φεῖδι.
 "Ὅλα τὰ κάστρα ἀμέτε^e με, καὶ σοῦ Νίκαιας^f τὸ κάστρο μὴ με στᾶλτε.
 Ξανθὸ κόρασον ἀφαπῶ, καὶ μὲ θωρεῖ καὶ κλαίει.
 "Ὅλα τὰ κάστρα ἀφσαν, καὶ σοῦ Νίκαιας τὸν ἐμβῆκαν.
 "Αστ' ἤκουσε τὸ κόρασο, ζυμαρωμένη βγαίνει.
 Πορφύρι, ποῦνι^g τᾶλεγε; Πορφύρι, ποῦνι τὰ καυχιούσουν;
 σὺ καυχιούσουν καὶ 'λεγε; Καὶ 'γὼ κερδῶ τὸν κόσμον.
 Ὁ κόσμος ἐνὶ ἀκέρδωτο, καὶ κανεὶς δὲν τὸν κερδᾷ τον.
 κερδοῦνται τάργιά^h τὰ θουνιά, καὶ τὰ φοβερά τὰ πλάγιαⁱ.
 κερδᾶται μαύρη χαρδαλιά^k καὶ τᾶσπρο τὸ κενφί.
 ἂν ἦνται δένδρες^l 'ρωμάνικα, θάνε καὶ μὲν καὶ σένα,
 ἂν ἦνται δένδρες τούρτζικα, ἀλὴν καὶ μὲν καὶ σένα,
 ἐπῆραν τον καὶ πέρασαν, ἐπῆραν τον καὶ διέβαν.
 σὸ 'μπαν ἔκοψε 'ριμιά, καὶ σὸ 'βγα χλωρορίμια,
 καὶ τοὺς χίλιους ἔσφαξε, καὶ τοὺς μιλιούς ἀφήκε.

a πέμπει, ἀπολύει, τουρκοθάρβαρον b τάγματα στρατοῦ. τουρκοθάρβαρον c *σημαία. τουρκοθάρβαρον d διαβόλου τόπους, ἐπικίνδυνα μέρη. Τιάνο εἰς τῶν καππαδοκικῶν, ὡς φαίνεται, τύπων τῆς ρίζης δευ [so] e ἄγετε f φαίνεται ὅτι τὸ ἄσμα ἐποιήθη καθ' ὃν χρόνον ἡ Νίκαια ἦτο πρωτεύουσα τοῦ Σελσουκικοῦ κράτους τοῦ Ρούμ, ἤτοι μεταξύ 1067-1097 μ. Χρ. g ποῦ ἐνὶ ἡ μήπως ἀγρία; i plaga k τάφος, χώρα, χαρεκία = ἀγρός περιορισμένος.

l λέξις καππαδοκικὴ σημαίνουσα μάχην καὶ μετωνυμικῶς νίκην.

Νὰ σὲ ἰδῶ, Πόρφυρε, νὰ μὴ χαρῆς τὸν κόσμον,
 ἂν ἀφήσης ἓνα τυφλόν, ἓνα κουψόν, ἓνα μονογιανάτον,
 καὶ ἂς μὴ φέρῃ κανεὶς κρύα κρύα χαπάρια.

Δ΄

Πελοπν. - Πετρ. (II) 356-357:

Μιά καλογριά γκαστρώθηκε, κάνει παιδί ἀνδρειωμένο.
 Στὸ μῆνα βγῆκε μὲ σπαθί, στὸ χρόνο μὲ ντουφέκι
 καὶ στίς ἑννιά καὶ στίς ὀχτῶ ἐβγῆκε πρῶτος κλέφτης.
 Κι ὁ βασιλιάς σὰν τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη·
 ντελάλη βγῆκε κι ἔβαλε σὲ τρεῖς μεριὲς στὴ χώρα:
 «Ποιὸς εἶν' ἄξιος καὶ γλήγορος, τὸν Κωσταντῆ νὰ πιάσῃ;»
 Κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε, κανεὶς δὲν πολογιέται.
 Ἔνας κοντὸς - κοντούτσικος, κουλὸς ἀπ' τὸ 'να χέρι:
 «Ἐγὼ εἶμ' ἄξιος καὶ γλήγορος, τὸν Κῶστα νὰ σοῦ φέρω·
 θέλω χίλιους ἀπὸ ἐμπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω».
 Στὸ δρόμο ὅπου πάγαινε, στὸ Θιὸ περικαλιόταν:
 «Θέ μου, νὰ βρῶ τὸν Κωνσταντῆ στὸ στρώμα νὰ κοιμᾶται,
 νὰ 'χῃ τὸ ντουφεκάκι του στὸ ντουφεξὶ στελμένο,
 νὰ 'χῃ καὶ τὸ σπαθάκι του στὸ μάστορα δομένο».
 Ὅπως παρακαλιότανε, ἔτσι πῆγε καὶ βρῆκε.
 — Γιὰ σῆκω πάνω, Κωσταντῆ, γιὰ σῆκω πάνω, Κῶστα,
 ὁ βασιλιάς μᾶς ἔστειλε, δεμένο νὰ σὲ πᾶμε.
 — Μετὰ χαρᾶς σας, βρὲ παιδιά, κι ἡ γνώμη σας θὰ γίνη.
 Φέρτε σιντζίμια δυνατὰ καὶ δέστε μου τὰ χέρια·
 φέρτε μπερσίμια στερεὰ καὶ ράψτε μου τὰ μάτια.
 Μὴ μὲ περάστε ἀπὸ χωριὸ κι ἀπὸ τοὺς μαχαλάδες,
 γιὰτ' ἔχω μιὰ ἀγαπητικιά καὶ δὲν τῆς πρέπουν μαῦρα.
 Καὶ κείνοι τὸ βαριάκουσαν, τὸ παραπῆρ' ὁ νοῦς τους·
 κι ἀπὸ χωριὸ τὸν πέρασαν κι ἀπὸ τοὺς μαχαλάδες.
 Καθὼς τὸν εἶδε ἡ λυγερή, σκληρὴ φωνὴ φωνάζει:
 «Δὲν τὸλπιζα, βρὲ Κωνσταντῆ, δεμένο νὰ σὲ πάνε!»
 Κι ἀναταράχθη ὁ Κωνσταντῆς καὶ κόβει τὰ σιντζίμια
 κι ἀνοίγοκλεῖ τὰ μάτια του καὶ κόβει τὰ μπερσίμια.
 Καὶ κόβει χίλιους ἀπὸ μπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω
 καὶ λάκῃσε ὁ Κωσταντῆς, στὴ λυγερὴ πηγαίνει.

Ε΄

Θεσσαλία - Τσαγγ. 209-10:

Τοῦ μάθатаν τὶ γίνηνκι τούτη τὴν ἐβδομάδα;
 Σπαργάνισι μιὰ καλουγριά κι κάν' γιὸ ἀντρωμένουν,

πῶχει τὸ δόντι σπιθαμὴ κὶ τοῦ μουστάκι πῆχyu.
 Στοῦ μῆνα πάν' στήν ἱκκλησιά, στοῦ μῆνα προσκυνάει,
 στοῦ μῆνα παίρει τοῦ σπαθί, στοῦ μῆνα τοῦ λιθάρι,
 φουβέρτζι τὰ ἰννιά χουριά, τὰ δέκα βιλαέτια.
 Κι' Ἀλῆ - πασάς) σάν τό 'μαθι, πουλὺ τὸν κακουφάγκι.
 Πέντι καφάσ'δης ἔστειλι στῆς καλουγριάς τοῦ σπίτι
 κὶ βρίσκουν τὴν καλόγρια, ποὺ πλένει τὰ ρουχίτσια.
 — Καλὴ μέρα σου, καλουγριά μ'! — Καλῶς τὰ παλληκάρια!
 — Καλόγρια, ποῦ ν' ἡ γιόκας σου, τ' ἄξιου τοῦ παλληκάρι;
 — Πιδιά μου, τί τὸν θέλiti; Δὲν ξέρου σιαποῦ πάει.
 — Γιὰ τοῦ καλὸ τὸν θέλουμι, τ' ἄξιου τοῦ παλληκάρι.
 — Πέρα σὶ κείνου τοῦ κλαρί στοῦν ἥσκιου του κοιμάτι.
 Σάν πάισαν κὶ τοῦν ἄδραξαν σάν ἄγριου πιριστέρι,
 τοῦν δέσαν τὰ χιράκια του μὲ δικουχτῶ τριχουῖλις,
 τοῦν ράψαν τὰ ματάκια του μ' ἰννιά λουγιῶν μπιρσίμι).
 Τοῦν πήραν κὶ τοῦν πάλιν κὶ στοῦν πασά τοῦν πάνουν.
 'Ἰκεῖ βρίσκουν ἓναν παπά), ἓναν τρανὸν βιζύρη.
 — Καλὴ μέρα σου, δέσποτα. — Καλῶς τα παλληκάρια.
 — Καλὰ τοῦν πᾶτι, βρὲ πιδιά, καλὰ κὶ ἀφουρισμένα.
 Τραβάτι, σφίξ'τι τὰ σχοινιά κὶ σφίξ'τι τὸν τὰ χέρια.
 Κι αὐτὸς μαύρους σάν τ' ἄκουσι, πουλὺ τοῦν κακουφάγκι.
 Τραβάει κὶ κόβει τίς τριχιές κὶ λυ' τὰ μαύρα μάτια,
 λιανὰ - λιανὰ κἀν' τοῦν παπᾶ, κουμμάτια τοῦ βιζύρι.
 — Σύρτι πιδιά μου, στοῦν πασά, σύρτι κὶ στὴ δουλειά σας.

Τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου

ἄ.τ.- Ἀκ. 59 - 61:

Κουρσεύουν² οἱ Σαρακηνοί, κουρσεύουν οἱ Ἀραβίδες,³
 κουρσεύουν τὸν Ἀνδρόνικον καὶ παίρνουν τὴν καλὴν⁴ του,
 ἐγγαστρωμέν' ἐννιά μηνῶν, τῆς ὥρας νὰ γεννήσῃ.
 'Σ τὴν φυλακὴν τὸ γέννησε, 'ς τὰ σίδερα τὸ θρέφει.
 'Ἡ μάννα του τὸ τάγιζε ψιχουῖδια μὲ τὸ γάλα,
 ἡ μίρισα⁵ τὸ τάγιζε ψιχουῖδια μὲ τὸ μέλι.
 ἡ μάννα του τοῦ ἔλεγε· «ἄ! υἱέ μου τ' Ἀνδρόνικου»·
 ἡ μίρισα τοῦ ἔλεγε. «ἄ! υἱέ μου τ' Ἀμιρᾶ σου».
 Χρονιός⁶ ἐπιάσε τὸ σπαθὶ καὶ διέτης τὸ κοντάρι
 κὶ ὅταν ἐπάτησε τοὺς τρεῖς, κρατειέται παλληκάρι·
 ἐβγῆκ' ἐδιαλαλήθηκε, κανένα δὲν φοβάται,
 μήτε τὸν Πέτρον τὸν Φωκᾶν, μήτε τὸν Νικηφόρον,
 μήτε τὸν Πετροτράχηλον, τὸν τρέμ' ἡ γῆ κὶ ὁ κόσμος,
 κὶ ἂν εἶναι δίκιος πόλεμος, μήτε τὸν Κωνσταντῖνον.
 'Ετραῦξαν τὸν μαῦρον του, πηδᾶ, καθαλλικεύει·

φτερνιστηριάν⁷ τοῦ χάρισε, πάνω 'ς βουνὶ ἐβγαίνει
 κ' εὐρίσκει τοὺς Σαρακηνοὺς, δικίμι ἀπηδοῦσαν.⁸
 — «Δικίμιν ποὺ πηδᾶτε σεῖς, πηδοῦν το κ' οἱ γυναῖκες·
 ὄχι γυναῖκες ἄτροφες,¹ μόνον ἐγγαστρωμένες.
 Οἱ μαῦροι σας εἶναι ἐννιά, κ' ἓνας δικός μου δέκα·
 δέστε κ' ἐξαγκωνιάστε με τρεῖς δίπλες τ' ἄλυσίδι,
 ράψετε τ' ἄμματακία μου τρεῖς δίπλες τὸ ραφίδι,
 θάρτε κ' εἰς τὲς μασχάλες μου τρικάνταρον² μολύβι,
 καὶ θάρτε κ' εἰς τὰ πόδια μου δυὸ σιδερένιες κλάππες³,
 διὰ νὰ ἰδῇτε πῶς πηδοῦν Ρωμαῖκα παλληκάρια».
 Δένουν κ' ἐξαγκωνιάζουν τον τρεῖς δίπλες τ' ἄλυσίδι·
 ράβουν καὶ τ' ἄμματακία του τρεῖς δίπλες τὸ ραφίδι·
 θάρτουν κ' εἰς τὲς μασχάλες του τρικάνταρον μολύβι,
 καὶ θάρτουν κ' εἰς τὰ πόδια του δυὸ σιδερένες κλάππες.
 Ἀφοῦ τοῦ τὰ ἐκάμασι Σαρακηνοί, λαλοῦν του.
 — «Ἄ, βρὲ μωρὸν κι ἀνήλικον, ἔπαρ' τὴν λευτεριὰν σου».
 Κρανοίγει⁵ τ' ἄμματακία του, ἔκοψεν τὸ ραφίδι·
 τινάσσει τὰ χεράκια του κ' ἔκοψε τ' ἄλυσίδι,
 ἔσεισε τὲς μασχάλες του κ' ἔπесе τὸ μολύβι·
 καὶ δυὸ πηδημάτα⁶ ἔκαμε κ' ἐβγήκασιν οἱ κλάππες,
 κι ἀπὸ τοὺς μαύρους τοὺς ἐννιά εὐρέθη 'ς τὸν δικόν του.
 Φτερνιστηριὰν τοῦ χάρισε, 'ς τὸν κάμπον κατεβαίνει.
 Ἡ μάννα του τοῦ ἔλεγεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
 — «Υἱέ μου, ἂν πὰς 'ς τὸν κύρη σου, στάσου νὰ σοῦ συντύχω.⁷
 Ὅλες οἱ τέντες⁸ κόκκινες, καὶ τοῦ κυροῦ σου μαύρη·
 κι ἂν δὲν σοῦ μόσουν⁹ τρεῖς φορές, μὴ γείρης νὰ πεζεύσης.
 Καὶ σὰν τοῦ εἶπεν, ἔκαμεν, καὶ σὰν τοῦ παραγγέλλει.
 Ὅλες οἱ τέντες κόκκινες καὶ τοῦ κυροῦ του μαύρη,
 καὶ τρεῖς γύρους τὲς ἔδωκεν, καὶ πόρταν δὲν εὐρήκεν·
 καὶ μ' ἓνα κλώτσον δυνατὸν ἔξω 'ταν¹⁰ κ' ἔσω θρέθη.
 Ἀνδρόνικος ποὺ τὸν θωρεῖ, βγαίνει καὶ χαιρετᾷ τον·
 νὰ κατεβῇ τὸν προσκαλεῖ¹¹, ρωτᾷ, ξαναρωτᾷ τον·
 — «Ἄ, βρὲ μωρὸν κι ἀνήλικον, πόθεν ἔν' ἡ γενιά σου,
 καὶ πόθεν ἔν' ἡ ρίζα σου καὶ τὰ γεννητικὰ¹² σου;»
 — «Ἄν δὲν μοῦ μόσης τρεῖς φορές, δὲν γέρνω¹³ νὰ πεζεύσω».
 — Ἄν πιάσω τὸ σπαθάκι μου, καλὰ θέλω σοῦ μόσω».
 — «Ἄν πιάσης τὸ σπαθάκι σου, ἔχω κ' ἐγὼ δικόν μου».
 — «Ἄν πιάσω τὸ κοντάρι μου, καλὰ θέλω σοῦ μόσω».
 — «Ἄν πιάσης τὸ κοντάρι σου, ἔχω κ' ἐγὼ δικό μου».
 — «Μὰ τὸ σπαθὶ ποῦ ζώνομαι καὶ πάγ' ὀμπρὸς καὶ πίσω,
 εἰς τὴν καρδιὰν μου νὰ μπηχθῇ, ἂν σὲ κακαδικήσω».¹
 Ἀκρόγειρεν κ' ἐπέζευσεν ἀπὸ τοῦ μαῦρον κάτω·

τότ' ἑκαταρωτῆσαν τον, πόθεν ἔν' ἡ γενιά του
καὶ πόθεν ἔν' ἡ ρίζα του καὶ τὰ γεννητικά² του.
Κι ἀτός³ ἀπολογήθηκεν ποῦ τὴν ἀρχὴν καὶ λέγει:
— «Κουρσεύουν οἱ Σαρακηνοί, κουρσεύουν οἱ Ἀραβίδες
κουρσεύουν τὸν Ἀνδρόνικον καὶ παίρνουν τὴν καλὴν του...
(Ἐπαναλαμβάνεται ὁμοίως τὸ τραγουδί ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ στίχου 41).
Ἀνδρόνικος ποῦ τὸν θωρεῖ ἐλούσθη τῶν κλαμάτων,
σηκώνει τὰ χεράκια του καὶ τὸν Θεὸν δοξάζει.
— «Δοξάζω σε, γλυκὲ Θεέ, καὶ δεῦτερον καὶ τρίτον,
ὅπου ἔμουν μονοξίφτερος⁴ κ' ἕκαμα δυὸ ξιφτέρια».

2) κάμνουν ἐπιδρομὰς πρὸς διαρπαγὴν. 3) οἱ Ἀραβες. 4) τὴν σύζυγόν του. 5) ἡ σύζυγος τοῦ Ἀμρά ἢ τοῦ ἑμίρη. 6) εἰς ἡλικίαν ἐνὸς ἔτους. 7) κτύπημα διὰ τῶν πτεριστήρων τοῦ ἵππεως. 8) διηγωνίζοντο εἰς τὸ ἄλμα.

1) στεῖραι, ἄγονοι γυναῖκες. 2) θάρους τριῶν κανταριῶν, στατήρων· μεγάλου θάρους. 3) κλάππα = ἀντικείμενον πρὸς παρακώλυσιν τῆς κινήσεως. 4) βάλλουν, τοποθετοῦν. 5) μόλις ἀνοίγει. 6) ἔκδ. Legr.: δι' ὅλ' ἐπὶ δ. 7) νὰ σοῦ μιλήσω. 8) σκηναί. 9) ὀρκισθοῦν. 10) ἔκδ. Legr. ἔξωθεν. 11) ἔκδ. Legr.: προσεκλεῖ. 12) ἔκδ. Legr.: γεννητικά, 13) ἔκδ. Legr.: γύρνω.

1) κακοποιήσω, θλάψω. ἔκδ. Legr. καταδικήσω. 2) ἔκδ. Legr.: γεννητικά. 3) ἔκδ. Legr.: αὐτός. 4) ξιφτέρι= ὁ ἱεραξ· ἐνταῦθα μὲ τὴν σημ.: δυνατό παιδί.

“Ὅσο ξέρω, ὁμόφωνα γίνεται δεκτὴ ἡ γνώμη τοῦ Henri Grégoire¹⁰ ποῦ ἀνάγει τὴν ἀρχικὴ σύνθεση τοῦ τραγουδιοῦ στὸν 10ο αἰ. ταυτίζοντας τοὺς μνημονευόμενους ἥρωες μὲ ἀντίστοιχους βυζαντινοὺς ἀρχοντες: τὸν *Πορφύρη* ἢ *Κωσταντῖνο* κ.λπ. μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα, τὸν *Βάρδα Φωκά* μὲ τὸν γιό τοῦ Λέοντος Φωκά στρατηγὸ Βάρδα Φωκά, τὸν *Νικηφόρο* μὲ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Βάρδα Φωκά Νικηφόρο Γ' καὶ τὸν Τρεμοτράχηλο μὲ τὸν γιό τοῦ Βάρδα Φωκά Νικηφόρο Δ'.

Θὰ δεῖχθεῖ, πιστεύω, στὴ συνέχεια ὅτι τὰ κύρια θέματα ποῦ ἀπαρτίζουν τὸ τραγουδί — πρῶιμη ὑπερφυσικὴ ἀνάπτυξη καὶ ἀνδρεία, θραύση τῶν δεσμῶν, θανάτωση τῶν ἀντιπάλων καὶ διάσωση μονάχα ἐνός κ.λπ. — εἶναι πολὺ παλαιότερα. Ἀπαντοῦν ἤδη στὸν Ὅμηρο (Ἰλιάδα) καὶ τοὺς Ὀμηρικοὺς ὕμνους στὸν Ἑρμὴ καὶ στὸν Διόνυσο. Εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

I. Πρῶιμη ὑπερφυσικὴ ἀνάπτυξη καὶ ἀνδρεία. Τό θέμα τοῦτο ἀναπτύσσεται στοὺς στ. 1-9 τῆς κρητικῆς παραλλαγῆς.

10. Ad.-Grég. 204-205· Grég (I) 392-395· Grég. (ii) 48 κκ. Grég. (III) 27-33, 226. Π8. καὶ Baud - Bovy 151-152. Π8. ἐπίσης Ἑρατοσθένη Γ. Καψωμένου, *Τὸ ἐλληνικὸ δημοτικὸ τραγουδί. Ἡ αἰσθητικὴ, ὁ μῦθος καὶ ἡ ἰδεολογία του*. Ρέθυμνο 1978, σ. 75. Ἐξοχή ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ «ἰδεολογικὴ» ἀνάλυση τοῦ τραγουδιοῦ στίς σσ. 60-76.

κληροπαλεῖς· τέλεον δὲ γέρας προσέθηκεν ἐκάστη.
 ἔνθ' ὀσίης κρεάων ἡράσσατο κύδιμος Ἑρμῆς·
 ὁδμὴ γάρ μιν ἔτειρε καὶ ἀθάνατόν περ ἔοντα
 ἡδεῖ· ἀλλ' οὐδ' ὥς οἱ ἐπείθετο θυμὸς ἀγῆνωρ
 καὶ τε μάλ' ἱμεῖροντι περὴν' ἱερῆς κατὰ δειρῆς.
 ἀλλὰ τὰ μὲν κατέθηκεν ἐς αὔλιον ὑψιμέλαθρον,
 δημόν καὶ κρέα πολλά, μετήορα δ' αἰψ' ἀνάειρε,
 σῆμα νέης φωρῆς· ἐπὶ δὲ ξύλα κάγκαν' αἶερας
 οὐλόποδ' οὐλοκάρηνα πυρὸς κατεδάμαντ' αὐτμῇ

405 Πῶς ἐδύνω δολομῆτα δύω βόε διειροτομῆσαι,
 ὥδε νεογνὸς ἔων καὶ νήπιος; αὐτὸς ἐγὼ γε
 θαυμαίνω κατόπισθε τὸ σὸν κράτος· οὐδὲ τί σε χρὴ
 μακρόν ἀέξεσθαι Κυλλήνιε Μαιάδος υἱέ.

Οἱ ὁμοιότητες ἀνάμεσα στὸν Ὀμηρικό ὕμνο καὶ τὸ νεοελληνικό τραγούδι ἐκπλήσσουν. Τίς ἐπισημαίνω.

1) Στὸν Ὀμηρικό ὕμνο: ὁ Ἑρμῆς

17 ἥῳ^{ος} γεγονῶς μέσῳ ἡματι ἐγκιθάριζεν

Στὸ νεοελληνικό τραγούδι ἡ Καλογριὰ τὸν Πορφύρη
 Κρήτη - Ἀκ. 55: **Τὴν ταخينῶν² ἐγέννησε** κι ἀργὰ τὸν ἐβαφτίσα
 [2] τὴν προΐαν].

Νάξος - Σφυρ. 9: Παρασκευγ' **ἐεννήθηκε**, *Σαθβάτο* ν - ἐβαφτίστη,

Νάξος - Κεφ. 710. 710, 711, 714:

Παρασκευὴ **τὸν γέννησε**, *Σάθβατο* τὸν βαπτίζει,

Κύπρος - Φαρμ. 42: *Πό' σπέρας³ ἐγεννήθηκεν* τζ' ὀλονυχτὶς ἐβοῦραν⁴.

[3] ἀφ' ἐσπέρας. 4) ἔτρεχεν].

2) Στὸν Ὀμηρικό ὕμνο ὁ Ἑρμῆς τὸ θράδυ τῆς ἴδιας μέρας ποὺ γεννήθηκε κλέβει τὰ πενήντα ἀπὸ τὰ βόδια τοῦ Ἀπόλλωνα, προφανῶς γιὰ πείνασε καὶ τοῦ ἤλθε ἡ πεθυμία νὰ φάει κρέας (πθ. στ. 64: ὁ δ' ἄρα κρειῶν ἐρατίζων), καὶ σφάζει δύο: στ. 18, 20-23, 64-74, 115-137.

Στὸ νεοελληνικό τραγούδι ὁ Πορφύρης:

Κρήτη - Δετ. 21:

τὴν Κυριακὴ ξημέρωμα ὁ νιὸς ψωμὶν ἐζήτα.

Κι αὐτὴ δὲν εἶχεν ψωμί νὰ φάει τὸ κοπέλλι.

Σακκὶ κουκιὰ 'κουκάλισε, ὥστε νὰ ξημερώση

κ' ἐννιά φουρνιὲς ψωμί' φασε, ὥστε νὰ λευτερώση

κι ἓνα μουσκάρι ἀνήψητο κ' ἓνα μισοψημένο

κι ἔναν κριγιὸ τριῶ χρονῶ στὴ σοῦβλα περασμένο

καὶ τοτεσὰς καυκήστηκε πῶς ἄντρα δὲ φοβάται.

Κρήτη - Περτ. (Ι') 44:

Τὴν Παρασκὴ γεννήθηκε, Σαββάτον ἐβαπτίστη,
τὴν Κυριακὴ τὴν ταχινὴ ζητᾷ ψωμί νὰ φάη·
Σακκὶ κουκκιά κοκκάλισε ὥστε νὰ ξημερώσῃ
κι ὥστε νὰ κράξ᾽ ὁ πετεινὸς καὶ νὰ ξεφεγγαρῶσῃ,
κι ἀπήτιν⁵ ἐξημέρωσεν ἐβάλαν καὶ ζυμώναν·
Σφάζουν τὸ βοῦ τὸ βούβαλο, τῇ βουβαλιᾷ τὴ μάνα,
καὶ δεκοχτῶ φουρνιῆς ψωμιά καὶ πάλι δὲν τὸ φτάνει.
[5] ἀφοῦ.]

Κρήτη - ᾿Ακ. 55:

Τὴν ταχινὴν ἐγέννησε κι ἀργὰ τὸν ἐβαπτίσαν
καὶ τ' ἀποξημερώματα ζητᾷ ψωμί νὰ φάη·
κ' ἦφαι ἐννιά φουρνιῆς ψωμιά, ὥστο νὰ γεῖρῃ ἡ μέρα
σακκὶ κουκκιά 'κουκκάλισεν⁵ ὥστο νὰ ξημερώσῃ.
[5] ἔφαγε].

Κάρπ. - Μαν. 249-250:

Τὴ νύχτα ποῦ (γ)εννήθηκε ζητᾷ ψωμί νὰ φάη.
Καὶ τρώει δυὸ φουρνιῆς ψωμιά καὶ τρεῖς ἰσίκλες γάλα
κι ἀλάφι κι ἀλαφόπουλο καὶ τ' ἀλαφιοῦ τὴ μάνα.
Καὶ πάλ' ἤκλαιε κι ἐδέερετο πῶς εἶχε λίο γιόμα.

Κύπρος - Φαρμ. 42:

Ἰὸ ὅσπερας³ ἐγεννήθηκεν τζ' ὀλονυχτὶς ἐβοῦραν⁴.
Τζά⁵ τὰ γλυκοχαράματα⁶ ψουμιζ ζητᾷ νὰ φάη.
Διοῦν του ἔναδ δκυὸ ψωμιά, πίσω του τὰ πετάσσει.
Φουρνιά ψωμιά τοῦ 'φέρασιν ἀρκώθην⁷ τζ' ἐθυμώθην,
Ἔφαν ἑπτὰ φούρνους ψωμιά κάμηλος 'ς τὸ τηάνιν,
ἦπκιεν ἑπτὰ σταμνιά κρασίν, δώδεκα μάντρες γάλαν
τζ' ἀκόμα ἔν ἐχόρτασεμ πάλε ζητᾷ νὰ φάη.
Σίλλια γρουσᾶ ἐμέτρησεν τζ' ἐπκίασεσ σίλλιους σοίρους
τζαὶ διπλοπόϊν ἔκατσεν, ἔφαιεν τζαὶ τοὺς σίλλιους
τζ' ἀκόμα ἔν ἐχόρτασεν, πάλε ζητᾷ νὰ φάη·
Ξαναδιπλάζει τὰ γρουσᾶ τζαὶ πκάννει ἄλλο - σίλλιους⁹
τζαὶ διπλοπόϊν ἔκατσεν ἔφαν τοὺς πεντακόσους.
[3] ἀφ' ὀσπέρας. 4) ἔτρεχεν· 5) περὶ ἢ κατὰ· 6) λυκαυγές. 7) ἐξηγριώθῃ
8) ὀκλαδόν. 9) ἐτέρους χιλίους].

3) Μπορεῖ νὰ εἶναι σύμπτωση, ἀλλὰ νομίζω πῶς ἀξίζει νὰ παρατηρηθεῖ
ὅτι στὸν Ὅμηρικό ὕμνο (στ. 3) *Μαῖα* ἐγέννησε τὸν Ἑρμῆ. Στὸ
νεοελληνικὸ τραγοῦδι *Καλογριά*, σύμφωνα μὲ πολλές παραλλαγές,
γεννᾷ τὸν *Πορφύρη*:

Κρήτη - ᾿Ακ. 55: Μιὰ καλογριά κοιλιοπονᾷ νὰ κάμη γιὸ Μπροσφύρη.
Κρήτη - Πετρ. (Ι) 44):

Μιὰν καλογράν ἐγέννησε κι ἤκαμε γιὸ Μπροσφύρη.
 Μύκον. - 'Ακ. 56: Καλογριά ν-ἡγέννησε τσ' ἤκαμε γιὸ Προσφύρη.
 Νάξος - Κεφ. 710, 711: Καλογριά ν- ἐγέννησε κι ἔκαμε γιὸ Πορφύρη.
 Πόντος - 'Ακ. 57: καλόγρα υἶον ἐγέννησεν ἀπάνου στὸ Πορφύριν.

4) Πρέπει ἀκόμη νά σημειωθεῖ ἡ — σέ πολλές παραλλαγές - ποιμενική ιδιότητα τοῦ Πορφύρη. Στὴν κρητική παραλλαγή π.χ. εἶναι κάτοχος ἑνός τεράστιου κοπαδιοῦ αἰγῶν. Οἱ ἐννιά χιλιάδες ὑποταχτικοί τοῦ βασιλιά: *Τρεῖς μέρες τὰ 'μαζώνανε καὶ μαζωμό δέν εἶχαν*.

Φυσικά, ὁ Πορφύρης, μὲ τίς υπερφυσικές ιδιότητες πού εἶναι προικισμένος,

Σύρνει μιὰ σφυρὰ κι ἀνεμαζώνουντ' ὅλα.

Γιὰ τὴν προέλευση αὐτοῦ τοῦ κοπαδιοῦ τὸ τραγούδι δέν μᾶς δίνει πληροφορίες. Μήπως τὰ ἀναρίθμητα αὐτά ζῶα ἦταν προϊόν κλοπῆς;

Ὁ ὕμνος στὸν Ἑρμῆ, ὅπου τὸ βρέφος μὲ τὴν ὑπερφυσική ἀνάπτυξη *πεντήκοντ' ἀγέλης ἀπετάμνετο βοῦς ἐριμύκους*, ὑπαγορεύει, κατὰ τὴ γνώμη μου, τὴν παραπάνω ἐρμηνεία. Ὁ Ἑρμῆς γεννιέται τὸ πρῶι καὶ *ἐσπέριος βοῦς κλέψεν ἐκηθόλου Ἀπόλλωνος* (στ. 18).

Βέβαια οἱ μελετητές τοῦ τραγουδιοῦ μιλοῦν στὴν προκειμένη περίπτωση γιὰ μεταμφίεση τοῦ Πορφύρη σέ βοσκό¹¹. Ὅμως τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶναι αὐθαίρετο καὶ δέν στηρίζεται παρὰ μονάχα στὶς καππαδοκικὲς παραλλαγές πού, ὅπως θά δοῦμε στὴ συνέχεια, δέν εἶναι ἀπὸ τίς παλαιότερες. Τα παρακάτω αποσπάσματα εἶναι, νομίζω, χαρακτηριστικά.

Κρήτη - 'Ακ. 55: *ὅλ. ἐδῶ παραλλαγή Α'.*

Κρήτη - Περτ. (I') 44:

Ὁ Βασιλιάς ὡς τῶκουσε, πολὺ τοῦ βαροφάνη,
 καὶ πέμπει χίλιους στὸ σπαθί, τρακόσους στὸ πολέμι,
 καὶ πᾶν καὶ τόνε βρίσκουνε στὴ μέση τῶν προβάτω.

—Ὡρα καλή, ὦρε βοσκέ, ὦρα καλή μαντάτο.

11. Γράφουν π.χ. 1) ὁ Γ.Κ. Σπυριδάκης: «Οὗτος (ἐνν. ὁ βασιλεὺς) ἐπιτυγχάνει νὰ συλλάβει τὸν ἀντάρτην, κατ' ἄλλας μὲν παραλλαγὰς κοιμώμενον, κατ' ἄλλας δὲ μετρημεισμένον εἰς αἰνοθοσκόν...» ('Ακ. 54). Π8. τοῦ ἴδιου, *Ἑλληνική Λαογραφία. Τεύχος Δ'. Δημοτικὴ ποίησις*. Ἐν Ἀθήναις 1971, σ. 82: «Κατὰ τὴν παραλλαγὴν ταύτην (ἐνν. τὴν κρητικὴν) ὁ Πορφύρης συλλαμβάνεται μεταμφιεσμένος ὡς βοσκός, ὁ ὁποῖος ὁμολογεῖ τὴν ιδιότητά του...». 2) Ὁ Δ. Πετρόπουλος: «Σὲ ἄλλες παραλλαγές ὁ Πορφύρης εἶναι μεταμορφωμένος σέ βοσκό καὶ ἔτσι τὸν πιάνουν.» (Περτ. (I) 43-44) Π6. τοῦ ἴδιου: «Σὲ παραλλαγές ὁ Πορφύρης μεταμφιεσμένος σέ βοσκό παραδίνεται στὰ βασιλικά στρατεύματα» (Περτ. (II) 356). Π6. καὶ Τάσου Ἀθ. Γριτσόπουλου, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Νέαν Ἑλληνικὴν Λογοτεχνίαν*, τ. Α', Ἀθήναι 1969, σ. 101· *Οἰκ. (I) 672 καὶ (II) 118*. Σημειῶν πῶς μονάχα στὶς Καππαδοκικὲς παραλλαγές (εδῶ ἢ Γ') Ὁ Πορφύρος μόλις ἄκουσε ὅτι τὸν καταζητεῖ ὁ βασιλιάς ἀρνόβοσκος ἐγέντο. Ἀλλὰ καὶ στὶς παραλλαγές αὐτές δέν ἀποκρύπτει τὸ ὄνομά του καὶ δέν ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποφύγει τὴ σύλληψη.

Δὲν εἶδες καλογρᾶς ὑγιὸς νὰ τόνε λὲν Μπροσφύρη;
 — Μαζῶξετέ μου τὰ ὀζὰ νὰ σᾶς τὸν ἀρμηνέψω.
 Μαζώνουνε, μαζώνουνε, 'πομαζωμὸ δὲν ἔχουν.
 Παίζ' ὁ Μπροσφύρης μιὰ σφυρὰ στὴ μάντρα τὰ μαντρίζει
 καὶ μὲ τὸ κουρκουδάκι ντου καὶ μιὰ σωρὰ τὰ κάνει.
 «'Εγὼ 'μαι καλογρᾶς ὑγιὸς, ἐγὼ 'μαι κι ὁ Μπροσφύρης,
 ἐγὼ 'μ' ὅπου καυκίστηκα πῶς ἄντρα δὲ φοβοῦμαι,
 μήτε τὸν ἄντρα τὸ Φουκᾶ, μήτε τὸ Νικηφόρο,

Κρήτη - Δετ. 21:

Σὰν τ' ἄκουσεν ὁ βασιλιάς πολλὰ τοῦ βαροφάνη.
 Μπέμπει τρακόσους τοῦ σπαθιοῦ καὶ χίλιους τοῦ πολέμου,
 νὰ πᾶ νὰ βροῦν ἓνα βοσκὸ νὰ τόνε λὲν Μπροσφύρη.
 Γιαλοὺς κι ἀόρια πιάσανε ὀγιά νὰ τόνε βροῦνε
 καὶ πάνε καὶ τὸν βρίσκουνε εἰς τὸ ραβδί ντου ἀπάνω.
 — «Ὡρα καλή, μωρὲ βοσκέ, δεῖξε μας τὸ Μπροσφύρη».

Νάξος - Κεφ. 714-715:

Στὸ δρόμο ποὺ πηγαίνουνε στὸ δρόμο ποὺ διαβαίνουν
 καὶ τὸ σταυρὸ τους κάνανε καὶ τὸ σταυρὸ τους κάνουν.
 — Χριστέ καὶ νὰ μᾶς πάντανε στὴ θρύσι νὰ κοιμᾶται,
 τσὴ καλογριάς ὁ γιός, ἐκεῖνος ποὺ γυρεύαμε.
 Κι ἐκεῖ ὅπου τὸ λέγανε κι ὅπου τὸ ξετελεύγαν,
 ἐκεῖ τῶνε ἀπάντησε στὴ θρύσι καὶ κοιμοῦνταν.
 — Μωρὲ, βοσκέ, γιδοβοσκέ, μὴν εἶδες τὸν Προσφύρη
 καὶ τῆς καλόγριας τὸ γιὸ καὶ κεῖνον ποὺ ζητοῦμε.
 — 'Εγὼ εἶμαι ὁ γιδοβοσκός, ἐγὼ εἶμαι ὁ Προσφύρης
 καὶ τῆς καλόγριας ὁ γιὸς ἐκεῖνος ποὺ ζητᾶτε.

Νάξος - Κεφ. 713:

— "Ἀχ καὶ νὰ τόνε βρίσκαμε στὴ θρύση νὰ κοιμόταν.
 Κι ἦταν αὐτὸς ποὺ ζήτηγαν ὁ ξακουστὸς Προσφύρης·
 — Γιὰ σου βοσκέ, τοῦ εἶπανε, μὴν εἶδες τὸν Προσφύρη;
 — 'Εγὼ 'μαι ὁ γιδοβοσκός, ἐγὼ 'μαι ὁ Πορφύρης.

Τὰ ἀποσπάσματα ποὺ παρατέθηκαν εἶναι φανερό ὅτι ὄχι μονάχα δὲν
 συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς μεταμφίεσης ἀλλὰ —ἀντίθετα— τὴν ἀποκλεί-
 ουν. Γιατί θὰ ἦταν πράγματι παράδοξο ἀπὸ τὴ μιά ὁ Πορφύρης νὰ ἔχει
 μεταμφιεσθεῖ σὲ βοσκὸ — προφανῶς γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴ σύλληψη¹² —
 καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ δηλώνει ποιὸς εἶναι χωρὶς κἂν νὰ ἐρωτηθεῖ: οἱ
 ἀπεσταλμένοι τοῦ βασιλιά τὸν θεωροῦν βοσκὸ καὶ τὸν ἐρωτοῦν ἂν

12. Π6. Karl Dieterich, *Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden*. Wien 1908, 360.

είδε τό γιό τῆς καλογριᾶς κι αὐτός προκλητικά τούς ἀπαντᾷ πῶς εἶναι ὁ καταζητούμενος!

Εἶναι πολύ πιθανό ὅτι ἡ ποιμενική ιδιότητα τοῦ Πορφύρη μᾶς ἔρχεται ἀπό τήν ἀρχαιότητα, ὅπως ἀκριβῶς καί ἡ ὑπερφυσική του ἀνάπτυξη καί ρώμη καί ἀκόμη, πιθανότατα, τό ὄνομά του ὅπως θά δοῦμε παρακάτω. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ «μεταμφίεση» τοῦ ἥρωα σέ βοσκό ἀπαντᾷ στίς παραλλαγές ἐκεῖνες πού ὁ ἥρωας ὀνομάζεται *Πορφύρης* κλπ. καί ὄχι *Κωσταντῖνος* κ.λπ. Καί βέβαια παρουσιάζει ἐξαιρετικό ἐνδιαφέρον ἡ ἀκόλουθη διαπίστωση τοῦ S. Baud - Bovy:

«L' une des caractéristiques de toutes les versions du premier groupe est, avons - nous vu, le nom de *Porphyris*. Or ce nom est rare. Nous ne croyons pas qu'il apparaisse dans aucune autre chanson acritique. Au contraire celui de *Constantin* est extrêmement fréquent. D' autre part, l' épisode du héros déguisé en berger et enchaîné malgré sa force est quelque peu surprenant, tandis qu'il est parfaitement logique qu'un héros surpris dans son sommeil se laisse enchaîner. Cette constatation peut d' ailleurs être interprétée de deux façons. On pourrait admettre que la version la plus logique soit la version originale et que l' autre soit due à une contamination. Mais nous ne connaissons aucune chanson qui aurait pu en fournir les éléments. Nous pensons bien plutôt que ce détail bizarre du héros - berger doit remonter à une tradition ancienne, peut - être même à quelque fait historique. On s' explique dès lors aisément pourquoi, dans une région où cette tradition était inconnue, un chanteur a éprouvé le besoin d' éliminer ce détail et de donner à la chanson une forme plus normale, plus logique.

Ainsi la chanson primitive serait celle de Porphyris, originaire de Cappadoce»¹³

II. Ὁ ἥρωας πού συλλαμβάνεται, δένεται καί λύνει τά δεσμά του.

Τό θέμα τοῦτο ἀναπτύσσεται στούς στίχους 18-21 καί 29-32 τῆς παραλλαγῆς Α΄ κ.λπ.

Τό ἴδιο θέμα ἀπαντᾷ ἤδη καί στόν Ὕμνο στόν Ἑρμῇ (στ. 409-414) καί, ἐκτενέστερα, στόν Ὕμνο στόν Διόνυσο (στ. 1-15).

Παραθέτω τά σχετικά χωρία:

β) Ὕμνος στόν Ἑρμῇ 409-414. Ὁ Ἀπόλλωνας ἐκπληκτος γιά τή δύναμη τοῦ Ἑρμῇ, πού ὡδε νεογνός ἐὼν καί νήπιος μπόρεσε νά *χειροτομήσῃ* δυό βόδια, ἀποφασίζει νά τόν δέσει. Παίρνει κλαδιά λυγαριᾶς καί πάει νά τοῦ δέσει τά χέρια, τά δεσμά ὅμως πέφτουν στό ἔδαφος καί μπλέκονται στα πόδια τῶν βοδιῶν. Ὁ Ἀπόλλωνας τά χάνει.

13. Baud - Bovy 150-151.

᾽Ως ἄρ' ἔφη, καὶ χερσὶ περιστρέφε καρτερὰ δεσμὰ
 ἄγνου· ταὶ δ' ὑπὸ ποσσὶ κατὰ χθονὸς αἶψα φύοντο
 αὐτόθεν ἐμβολάδην ἐστραμμένα ἀλλήλησι
 ῥεῖα τε καὶ πάσῃσιν ἐπ' ἀγραύλοισι βόεσσιν
 Ἑρμῶ βουλήσι κλεψίφρονος· αὐτὰρ Ἀπόλλων θαύμασεν ἀθρήσας.

8) Ὕμνος στὸν Διόνυσο 1-15:

Ἀμφὶ Διώνυσον Σεμέλης ἐρικυδέος υἱὸν
 μνήσομαι, ὥς ἐφάνη παρὰ θῖν' ἄλδος ἀτρυγέτοιο
 ἀκτῇ ἐπὶ προβλήτι νηνίῃ ἀνδρὶ ἐοικῶς
 πρωθήθη· καλαὶ δὲ περισσεῖοντο ἔθειραι
 κυάνεαι, φᾶρος δὲ περὶ στιβαροῖς ἔχεν ὦμοις
 πορφύρεον· τάχα δ' ἄνδρες εὐσσέλμου ἀπὸ νηὸς
 ληῖσται προγένοντο θοῶς ἐπὶ οἴνοπα πόντον
 Τυρσηνοί· τοὺς δ' ἤγε κακὸς μόρος· οἱ δὲ ἰδόντες
 νεῦσαν ἐς ἀλλήλους, τάχα δ' ἔκθορον, αἶψα δ' ἐλόντες
 εἶσαν ἐπὶ σφετέρῃς νηὸς κεχαρημένοι ἦτορ.
 υἱὸν γὰρ μιν ἔφαντο διοτρεφῶν βασιλῆων
 εἶναι, καὶ δεσμοῖς ἔθελον δεῖν ἀργαλείοισι.
 τὸν δ' οὐκ ἴσχανε δεσμά, λύγοι δ' ἀπὸ τηλόσ' ἔπιπτον
 χειρῶν ἡδὲ ποδῶν· ὁ δὲ μειδιάων ἐκάθητο
 ὄμμασι κυανέοισι,.....

Οἱ ὁμοιότητες καὶ ἐδῶ ἀνάμεσα στὰ ἱστορούμενα στοὺς Ὀμηρικούς
 ὕμνους καὶ στὸ νεοελληνικὸ τραγούδι εἶναι ἐντυπωσιακές.

1) Στὸν ὕμνο στὸν Διόνυσο ἄγνωστη εἶναι στοὺς πειρατές ἡ
 ταυτότητα τοῦ νέου ποῦ σχεδιάζουν νά συλλάβουν (στ. 1-13). Τό ἴδιο
 καὶ στὸ νεοελληνικὸ τραγούδι ἄγνωστη στοὺς ὑποταχτικούς τοῦ
 βασιλιᾶ εἶναι ἡ ταυτότητα τοῦ Προσφύρη.

Κρήτη-Ἀκ.55:

«Μωρὲ βοσκέ, γιδοβοσκέ, δεῖξε μας τὸν Μπροσφύρη».

— «Ἐγὼ ῥ' αἶμα κι ὁ γιδοβοσκός, ἐγὼ ῥ' αἶμα κι ὁ Μπροσφύρης!»

Νάξος - Κεφ. 713:

Ἄχ καὶ νὰ τότε βρίσκαμε στὴ βρύση νὰ κοιμόταν.

Κι ἦταν αὐτὸς ποῦ ζήτηγαν ὁ ξακουστὸς Προσφύρης.

— Γιάσου βοσκέ, τοῦ εἶπανε, μὴν εἶδες τὸν Προσφύρη;

2) Στὸν ὕμνο στὸν Διόνυσο οἱ πειρατές:

νεῦσαν ἐς ἀλλήλους, τάχα δ' ἔκθορον, αἶψα δ' ἐλόντες
 εἶσαν ἐπὶ σφετέρῃς νηὸς κεχαρημένοι ἦτορ.

Στο νεοελληνικὸ τραγούδι ὁ βασιλιάς:

Κρήτη - Ἀκ. 55: ἐννιά χιλιάδες ἤβγαλε νά πιάσουν τὸν Μπροσφύρη
 καὶ παίρνουν τὸν καὶ πᾶν' τὸνε κάτω στοῖς κάτω κάμπους

Νάξος - Σφυρ. 9:

Πέμπει τό Δρεμοδάχτυλο νά πα' νά τότε φέρει.

Νάξος - Κεφ.:

στέρνει τό Ντρεμοτράχηλο, νά πα' νά τότε πιάσει

Νάξος - Κεφ.: στέρνει τόν πρώτο ἀρχηγό, νά πά' νά τόν συλλάβει

Μύκονος - 'Ακ. 56: στέλνει τό Μαυροτράχηλα νά πά' νά τότε φέρει.

3) Στον ὕμνο στὸν Διόνυσο ὁ *νεηνίη ἀνδρὶ εὐοικῶς / πρωθήβη* ποῦ εἰτοιμάζονται οἱ πειρατὲς νὰ συλλάβουν:

..... *μειδιάων ἐκάθητο ὄμμασι κυανέοισι,*

Στὸ νεοελληνικὸ τραγούδι ὁ Πορφύρης εἶναι τὸ ἴδιο ἀμέριμνος καὶ πρόθυμα τοὺς δείχνει αὐτὸν ποῦ γυρεύουν, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ζήτησε νὰ τοῦ μαζέψουν τὸ ἀναρίθμητο κοπάδι του.

(Βλ. παραλλαγή Α' στ. 13-17).

4) Στὸν ὕμνο στὸν Διόνυσο οἱ πειρατὲς.

..... *δεσμοῖς* ἔθελον *δεῖν* ἀργαλέοισι (sc. Διόνυσον).

Π8. καὶ Ὑμνο στὸν Ερμῆ: Ο Ἀπόλλωνας... *χερσί* (sc. Ερμῆ) *περίστρεφε καρτερὰ δεσμά.*

Στὸ νεοελληνικὸ τραγούδι οἱ ὑποταχτικοὶ τοῦ βασιλιά.

Κρήτη - Ακ. 55:

Καὶ δένουνε τὰ πόδια ντου μ' ἐννιά λογιῶ ἄλυσίδες,

καὶ δένουνε τὰ χέρια ντου μ' ἐννιά λογιῶ καννάβια,

Νάξος - Σφυρ. 9:

καὶ δένου δὰ ποδάρια του μ' ἐννιά λοι' ἄλυσίδες

καὶ δένου γαὶ τὰ χέρια του μ' ἐννιά λοιῶ καννάβια.

Νάξος - Κεφ. 711:

δένουνε καὶ τὰ χέρια του *μὲ τρίκλων' ἄλυσίδα*

βάζουνε καὶ στὶς πλάτες του ἀσήκωτο λιθάρι.

Νάξος - Κεφ. 712:

δένουνε τὰ χεράκια του *μὲ τρίκλων' ἄλυσίδα*

κλπ.

Μύκονος - 'Ακ. 56:

τοῦ δένου τσαὶ τὰ χέρια του *μὲ μιὰ βαρεῖα ἄλυσίδα.*

Θράκη - Λ1, 1909, 593:

ἐδέσαν καὶ τὰ χέρια του μ' ἐννιά κάτι' ἄλυσίδα

ἐβάλαν καὶ στὶς πλάτες του τοῦ μύλου τὸ λιθάρι.

Πόντος - 'Ακ. 58:

δέν' ν ἄτον καὶ *ξεδέν' ν ἄτον* καὶ *διπλοσιδεράζ'νε,*

5) Στὸν ὕμνο στὸν Διόνυσο:

τὸν δ' (sc. Διόνυσον) οὐκ ἴσχανε δεσμά, λύγοι δ' ἀπὸ τηλός' **ἐπιπτον χειρῶν ἡδὲ ποδῶν.**

Π8. καὶ Ὑμνο στὸν Ἑρμῆ 410-413.

Στὸ νεοελληνικὸ τραγούδι ὁ Προσφύρης:

Κρήτη - 'Ακ. 56:

Κουνεῖ **τὰ ποδαράκια ντου** καὶ κόβγει τσ' ἄλυσίδες,
σαλεύγει **τὰ χεράκια ντου** καὶ κόβγει τὰ καννάδια,
Νάξος - Σφυρ. 10:

κι ἐτσιτῶσε **τὰ χέρια του** κι ἐσπάσα τὰ κανάδια
κι ἐτσιτῶσε **τὰ πόδια του** καὶ σποῦν οἱ ἄλυσίδες.
Νάξος - Κεφ. 711:

ἔτριξε καὶ **τὰ χέρια του** καὶ σποῦν οἱ ἄλυσίδες,
ἔσειξε καὶ τὶς πλάτες του **κι ἔπεσε** τὸ λιθάρι
Νάξος - Κεφ. 712:

ἐτσιτῶσε **τὰ χέρια ντου** καὶ σποῦν οἱ ἄλυσίδες,
ἔσεισεν καὶ τὶς πλάτες του **κι ἔπεσε** τὸ λιθάρι
Πόντος - 'Ακ. 58:

Ἔσειξεν **τὰ ποδάρα του**, ἐσειγαν¹⁴ τὰ λωρία·

ἔσειξεν τὰ ὠμία του, ἐσειγαν τὰ ραχία·

ἐλάϊξαν¹⁵ **τὰ χέρια του**, ἐκόπαν τ' ἄλυσίδα.

[¹⁴) ἐσεισθησαν. ¹⁵) ἐτίναξε].

14. Σημειώνω ὅτι περιορίσθηκα στὰ κυριότερα. Γιατί καὶ ἄλλα θέματα τοῦ τραγουδιοῦ
μπορεῖ νά ἀναχθοῦν στὴν ἀρχαιότητα. Πχ. τὸ θέμα τοῦ ἥρωα ποῦ ἐπιτιμοῦν οἱ ἄλλοι γιὰ
τὸν κομψαστικό του χαρακτήρα εἶναι παλαιότατο. Τὸ χωρίο στὸ Θ τῆς Ἰλιάδας, ὅπου ὁ
'Αγαμέμνων ἐλέγχει τοὺς Ἀχαιοὺς γιατί προηγουμένως ἔκαυχῶντο πῶς ἦταν οἱ πρῶτοι
καὶ πῶς ὁ καθένας τοὺς θά τὰ 'βαζε μ' ἑκατό καὶ μέ διακόσιους Τρῶες τώρα ὅμως δὲν
εἶναι ικανοὶ οὔτε μέ τὸν ἕνα, τὸν ἑκτορα νά τὰ θάλουν, εἶναι χαρακτηριστικό. Τὸ
παραθέτω:

«αἰδῶς, Ἀργεῖοι, κάκ' ἐλέγχεα, εἶδος ἀγῆτοϊ·
πῇ ἔβαν εὐχλωαί, ὅτε δὴ φαμεν εἶναι ἄριστοι,
ἄς ὁπότ' ἐν Λήμνῳ κενεαυχέες ἡγοράσασθε,
ἔσθοντες κρέα πολλὰ βοῶν ὀρθοκραϊράων,
πίνοντες κρητῆρας ἐπιστεφέας οἴνοις,
Τρῶων ἀνθ' ἑκατὸν τε διακοσίῳν τε ἕκαστος
στήσῃσθ' ἐν πολέμῳ· νῦν δ' οὐδ' ἐνὸς ἀξιοί εἰμεν
ἑκτορος, ὅς τάχα νῆας ἐνιπρήσει πυρὶ κηλέω·

(Θ 227-235).

Π8. καὶ Π 830: Πάτροκλ', ἤπου ἔφρηθα πόλιν κεραϊζέμεν ἀμῆν,

Παραθέτω τώρα σχετικά χωρία ἀπὸ τρεῖς παραλλαγές τοῦ «Πορφύρη».

Κύπρος - Φαρμ. 44: Τοῦτα ἐν' ἅ Προσσύρκα μου, τὰ λόγια ποῦ μοῦ 'λάλες;
πῶς θέλεις σίλιους στὸ σπαθὶν τζαί σίλλιους στὸ κοντάριν
τζαί τώρα θανατώσας σε, ἀμὰ 'ν' νὰ τοῦν' τὸ χάλιν;

Καππαδ. - Lag. 19: Πορφύρι, ποῦνι τᾶλεγες; Πορφύρι, ποῦνι τὰ καυχιόσουν;
σύ καυχιοῦσουν καὶ 'λεγες; Καὶ 'γὼ κερδῶ τὸν κόσμον.
'Ο κόσμος ἐνὶ ἀκέρδῳτος, καὶ κανεῖς δὲν τὸν κερδᾷ τον.

Μύκ. - 'Ακ. 56: Δὲν εἶσαι σὺ ποῦ μοῦ 'λεγες, πῶς δὲ δουλιὰς κανένα,

τσαί τώρα σε' γελάσανε σὰν τὸ μωρὸ παιδάτσι,

Στὴν ἀρχαιότητα ἐπίσης μπορεῖ νά ἀναχθεῖ καὶ τὸ θέμα τῆς παράκλησης στὸ Θεό (νά
βροῦν τὸν Πορφύρη νά κοιμάται). Π8. Ὁμ. Α 35 - 43, 450-457, Π 513 - 527 κλπ. κλπ.

15. Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι ἀπαντοῦν καὶ σὲ ἐλάχιστα ἄλλα τραγούδια, ταιριάζουν

6) Τέλος, στὸν ὕμνο στὸν Διόνυσο ὁ θεὸς ἀποκαλύπτει τὴν ταυτότητά του:

εἰμι δ' ἐγὼ Διόνυσος ἐρίθρομος ὃν τέκε μήτηρ

Καδμηΐς Σεμέλη Διὸς ἐν φιλότῃ μιγεῖσα.

Τὸ ἴδιο κάνει καὶ στὸ νεοελληνικὸ τραγουδί ὁ Προσφύρης:

Κρήτη - Ἀκ. 55:

Ἐγὼ ἔμαι κι ὁ γιδοβοσκός, ἐγὼ ἔμαι κι ὁ Μπροσφύρης!

Νάξος - Κεφ. 713:

Ἐγὼ ἔμαι ὁ γιδοβοσκός, ἐγὼ ἔμαι ὁ Πορφύρης.

III. Θανάτωση τῶν πολλαπλάσιων ἐχθρῶν καὶ διάσωση τοῦ ἐνός.

Τὸ θέμα τοῦτο ἀναπτύσσεται στοὺς στίχους 34-37 τῆς παραλλαγῆς Α' κλπ.

Ὅμως τὸ θέμα τοῦ ἥρωα ποὺ κατανικᾷ καὶ θανατώνει τοὺς ὑπέρτερους ἐχθροὺς του καὶ χαρίζει τὴ ζωὴ σ' ἓνα μονάχα εἶναι ἤδη ὁμηρικό. Ἐχει τὸ ἀκριβὲς του ἀντίστοιχο στὸ Δ τῆς Ἰλιάδας, στὸ σημεῖο ποὺ ὁ ποιητὴς διηγεῖται τὴν παλληκαριά ἐνὸς παράτολμου παλαιοῦ ἥρωα, τοῦ Αἰτωλοῦ Τυδέα. Ὅταν — ἱστορεῖ ὁ ποιητὴς — ὁ Τυδέας βρέθηκε κάποτε στὴ Θήβα στὸ ἀνάκτορο τοῦ Ἑτεοκλῆ, δὲν δείλιασε — μόνος αὐτὸς — νὰ τὰ βάλει μὲ πολλοὺς Θηβαίους τοὺς ὁποίους *ἀεθλεύειν προκαλίζετο* καὶ εὐκολα νικούσε. Οἱ Θηβαῖοι χολωμένοι τοῦ ἔστησαν ἐνέδρα, ὅταν γύριζε στὴν πατρίδα του. Ἦταν 52 μὲ ἀρχηγοὺς τὸν *Αἰμονίδην Μαίονα* καὶ τὸν γιὸ τοῦ *Αὐτοφόνου* τὸν γενναῖο *Πολυφόντην*. Ὁ ποιητὴς μᾶς διηγεῖται ὅτι

Τυδεὺς μὲν καὶ τοῖσιν ἀεικέα πότμον ἐφῆκε·
πάντας ἔπεφν', ἓνα δ' οἶον ἵει οἰκόνδε νέεσθαι·
Μαίον' ἄρα προέηκε, θεῶν τεράεσσι πιθήσας.

(Δ. 396-398)

Π6. καὶ Ὑμνο στὸν Διόνυσο στ. 44-54:

ὁ δ' ἄρα σφι λέων γενετ' ἐνδοθι νηὸς
δεινὸς ἐπ' ἀκροτάτης, μέγα δ' ἔβραχεν, ἐν δ' ἄρα μέσση
ἄρκτον ἐποίησεν λασιαύχενα σήματα φαίνων·
ἂν δ' ἔστη μεμαυῖα, λέων δ' ἐπὶ σέλματος ἄκρου
δεινὸν ὑπόδρα ἰδῶν· οἱ δ' εἰς πρύμνην ἐφόβηθεν,
ἀμφὶ κυβερνήτην δὲ σαόφρονα θυμὸν ἔχοντα
ἔσταν ἄρ' ἐκπληγέντες· ὁ δ' ἐξαπίνης ἐπορούσας
ἀρχὸν ἔλ', οἱ δὲ θύραζε κακὸν μόρον ἐξαλύνοντες

ὁμως κατεξοχή στὸν «Πορφύρη», ὅπως ἤδη ἔχει παρατηρήσει ὁ καθηγητὴς Κ. Ρωμαῖος (II 37, 44).

πάντες ὁμῶς πήδησαν ἐπεὶ ἶδον εἰς ἄλα δῖαν,
 δελφῖνες δ' ἐγένοντο· κυβερνήτην δ' ἐλεήσας
 ἔσχεθε καὶ μιν ἔθηκε πανόλβιον εἰπέ τε μῦθον·

Καὶ στό θέμα τοῦτο οἱ ὁμοιότητες εἶναι σημαντικές. Στὴν Ἰλιάδα ὁ *Τυδεύς* φονεύει τὸ σύνολο τῶν ἀντιπάλων του καὶ χαρίζει τὴ ζωὴ μονάχα σέ ἓνα πού συμβαίνει νά εἶναι ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο ἀρχηγούς, ὁ *Αἰμονίδης Μαίων*. Στό νεοελληνικό τραγούδι ὁ *Πορφύρης* φονεύει ὅλους τοὺς ἀντιπάλους του καὶ χαρίζει τὴ ζωὴ μονάχα σ' ἓνα πού σέ πολλές παραλλαγές δέν εἶναι ἄλλος παρά ὁ ἀρχηγός:

Κρήτη - Ἀκ. 56:

Στὸ ἔμπα χίλιους ἤκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
 καὶ στὸ δεξὸ ντου γύρισμα μουδ' εὔρε, μουδ' ἐφῆκε,
 μόνο τὸν Παρατράχηλο σέ μιὰ θουρλιὰ 'ποκάτω,

Νάξος - Σφυρ. 10:

Στὸ 'βα δου χίλιους ἤκοψε, στὸ 'βγα δου τρεῖς χιλιάδες
 καὶ στὴ δεξὰ του τὴ μεριά μηδ' ἠῦρε, μηδ' ἐφάνη.
 Κόβγει του καὶ τσοὶ τρεῖς του υἱοί, τσοὶ καστροπολεμάρχοι,
 πού κάστρα πολεμήσανε τὴ νύχτα μὲ φεγγάρι,
 κόβγει τοῦ Τρεμοδάχτυλου τὴ μύτη καὶ τ' αὐκιά του,
 — Ἄμε καὶ πὲς τοῦ βασιλιᾶ τοῦ κερατᾶ τοῦ κλέφτη,
 ἂν ἔχει κι ἄλλα πρόβατα νὰ πέψει νὰ κουρέψω.

Νάξος - Κεφ. 711:

Στὸβγα ντου χίλιους ἔκοψε, στὸμπα ντου τρεῖς χιλιάδες
 καὶ στὸ γλυκὸ τὸ γυρισμὸ τίποτα δέν εὔρηκε,
 μόν' νὰ σκυλὶ μὸν ἔμεινε καὶ κεῖνο λαθωμένο.
 Πιάνει καὶ κουτσαυτίζει το καὶ τὸ κουτσομουτίζει:
 — Σῦρε νὰ πῆς τ' ἀφέντη σου, τοῦ κλέφτη τοῦ Βεζύρη,
 ἂν ἔχη κι ἄλλα πρόβατα στὸν κάμπο νὰ τὰ στείλῃ
 κι ἔχω τσιπίδα δίκωπη, νὰ τὰ διπλοκουρέψω.

Νάξος - Κεφ. 715:

Στὸ 'μπα ντου χίλιους ἔσφαξε, στὸ βγα ντου τρεῖς χιλιάδες
 καὶ στὸ γλυκὸ του γυρισμὸ μήτ' εὔρε μήτ' ἀφήνει,
 μόνο τοῦ βασιλιᾶ τὸ γιὸ κι ἐκεῖνο λαθωμένο.
 Πιάνει καὶ κουτσαφτίζει τον, στὸν βασιλιᾶ τὸν στέρνει:
 — Νὰ πᾶς νὰ πῆς τοῦ βασιλιᾶ, τοῦ κλέφτη τοῦ βεζύρη,
 ἂν ἔχη κι ἄλλα πρόβατα στὸν κάμπο νὰ τὰ στείλῃ
 κι ἔχω τσιμπίδα δίκωπη καὶ θὰ τοῦ τὰ κουρέψω.

Μύκ. - Ἀκ. 57:

Στὸ ἔμπα κόβγει χίλιοι δυό, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες
 καὶ στὸ στερνὸ του γύρισμα δέν ἠῦρε πιά νὰ κόψη,
 μόνο τὸ Μαυροτράχηλα κουσαύτη, κουσομύτη.
 — «Ἄμε νὰ πῆς τοῦ βασιλῆ νὰ στείλῃ τσ' ἄλλοι τόσοι,
 τσ' ἂν ἴσως τοῦ βαριοφανῆ, ἄς ἔρθῃ κι ἀπατός του.

Ἄς σημειωθεί ἀκόμη ὅτι ἡ ἀποκοπή τῶν ὠτων καί τῆς μύτης ὡς τιμωρία τοῦ ἀντιπάλου εἶναι συνήθεια ἀρκετά παλιά. Μαρτυρεῖται ἤδη στὸν Ὅμηρο. Παραθέτω τὰ σχετικά χωρία.

α) φ. 297-301:

..... ὁ δ' ἐπεὶ φρένας ἄσασεν οἴνω,
μαινόμενος κάκ' ἔρεξε δόμον κάτα Πειριθόοιο,
ἥρωας δ' ἄχος εἶλε, διέκ προθύρου δὲ θύραζε
ἔλκον ἀναΐξαντες, ἀπ' οὔατα νηλεῖ χαλκῷ
ρίνας τ' ἀμήσαντες.

β) χ 474 - 476:

Ἐκ δὲ Μελάνθιον ἦγον ἀνὰ πρόθυρον τε καὶ αὐλήν·
τοῦ δ' ἀπὸ μὲν ῥινᾶς τε καὶ οὔατα νηλεῖ χαλκῷ
τάμνον,

Συνοψίζοντας μποροῦμε, νομίζω, νὰ ποῦμε ὅτι τὸ νεοελληνικὸ τραγούδι «Πορφύρης» κατὰ μέγα μέρος ἔχει ἀπαρτισθεῖ ἀπὸ θέματα¹⁴ ποὺ μαρτυροῦνται στὴν Ἰλιάδα καὶ στοὺς δυὸ Ὀμηρικοὺς ὕμνους (στὸν Ἑρμῇ καὶ στὸν Διόνυσσο).

**

Ὅλα τὰ παραπάνω θέματα πρόθυμος θὰ ἤμουν νὰ τὰ θεωρήσω ὡς ἀνεξάρτητα μεταξύ τους παράλληλα, ποὺ δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιο λαὸ σὲ δυὸ διαφορετικὲς περιόδους. Ὅμως ἐκτός ἀπὸ τὰ κοινὰ θέματα ἀπαντοῦν στὸν «Πορφύρη» καὶ ἐκφράσεις ποὺ μόνο ὡς ἐξέλιξη τῶν ἀντίστοιχων ὁμηρικῶν μπορεῖ νὰ νοηθοῦν γιατί παρέχουν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς νόημα καὶ κατέχουν τὴν ἴδια θέση στὸν στίχο. Οἱ ἐκφράσεις αὐτές ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὰ κύρια θέματα τοῦ τραγουδιοῦ καὶ ἀπαντοῦν σὲ δυὸ διαφορετικὰ σημεία· οἱ τρεῖς μάλιστα ἀπ' αὐτές σὲ συνεχόμενους στίχους. Τίς παραθέτω.

1. Στὸ νεοελληνικὸ τραγούδι ὁ Πορφύρης:

Κάλυμν. - Μαρτ. 47:

Παρατσεβγὴ (γ)εννήθηκε, Σαββάτον ἡγαφτίστη,

Νάξος - Σφυρ. 9:

Παρασκευγ' ἐεννήθηκε, Σαββάτο ν- ἔβαφτίστη,

Κρήτη - Ἀκ. 55:

Τὴν ταχινὴν² ἐγέννησε κι ἀργὰ τὸν ἔβαφτίσα

[2] τὴν πρῶιαν.]

Νάξος - Κεφ. 710, 711, 714:

Παρασκευὴ τὸν γέννησε, Σαββάτο τὸν βαφτίζει,

Κύπρος - Φαρμ. 42:

Ἰὸ ὁπέρας³ ἐγεννήθηκεν τζ' ὅλονυχτὶς ἐβούραν⁴.

[3] ἀφ' ἐσπέρας. 4) ἔτρεχεν].

Στον όμηρικό ύμνο ο Έρμης

17 *ἥως γεγονῶς μέσῳ ἤματι ἐγκιθάριζεν,*

Ἡ ἀντιστοιχία *ἥως γεγονῶς* = *τὴν ταχινὴν ἐγέννησε* (*ἐγεννήθη-κεν*) εἶναι φανερή. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ἡ σειρὰ τῶν λέξεων καὶ ἡ θέσις τους μέσα στὸν στίχο. Ἡ φρ. *ἥως γεγονῶς* κατέχει τὸ α΄ ἡμιστίχιο (τομὴ πενθημιμερῆς). Ἡ φρ. *τὴν ταχινὴν ἐγέννησε* κατέχει ἐπίσης τὸ α΄ ἡμιστίχιο. Ἀς σημειωθεῖ ἀκόμη ἡ δομὴ ὁλόκληρου τοῦ στίχου, ὅπου ἡ ὅμοια ἔκφραση ἀπαντᾷ.

Καὶ οἱ δύο στίχοι, ἀρχαῖος καὶ νέος, ἀπαρτίζονται ἀπὸ δύο φράσεις μὲ ἀκριβῶς ὅμοια δομὴ. Τὰ ρήματα κατέχουν τὴν ἴδια ἀκριβῶς θέσις (τέλος α΄ καὶ β΄ ἡμιστίχιου), ὅπως ἐπίσης οἱ χρονικοὶ προσδιορισμοὶ (προηγούνται τοῦ ρήματος). Τέλος, συγγενὲς εἶναι τὸ νόημα τοῦ β΄ ἡμιστίχιου:

— *μέσῳ ἤματι ἐγκιθάριζεν* = *τῷ ὅλονυχτις ἐβούραν*.

Οἱ ὁμοιότητες τώρα αὐτές ἀπαντοῦν σὲ παρόμοια συμφραζόμενα. Στὸν ὁμηρικό ὕμνο, στὸ σημεῖο ὅπου ἀπαντᾷ ὁ ἐπίμαχος στίχος, γίνεται λόγος γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Ἑρμῆ ποῦ κατὰ ὑπερφυσικὸ τρόπο ἀναπτύσσεται. Τὸ ἴδιο καὶ στὸ νεοελληνικὸ τραγοῦδι γίνεται λόγος γιὰ τὴν ὑπερφυσικὴ ἀνάπτυξη τοῦ Πορφύρη.

Ἡ διαφορὰ περιορίζεται στὸ ὄνομα: *Ἑρμῆς* - *Πορφύρης*.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ θέμα τῆς ὑπερφυσικῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἥρωα στὸν «Πορφύρη» εἶναι τὸ ἴδιο παλιὸ μέ τὴν ἀντίστοιχη ἔκφραση.

Ἡ ὁμοιότητα τώρα τῆς ἔκφρασης καὶ στὸν Ὀμηρικό Ὑμνο καὶ στὸ νεοελληνικὸ τραγοῦδι ὑπαγορεύει προέλευση ἀπὸ κοινὴ πηγή. Καὶ ἡ πηγή αὕτῃ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν Προομηρικὴ λαϊκὴ ἐπικὴ ποίηση.

II. Στὸ νεοελληνικὸ τραγοῦδι ὁ Πορφύρης:

Νάξος - Κεφ. 711:

ιστ' ἐφτά ν- του ἐκαυκῆστηκε *κανένα δὲ φοβάται,*

οὔτε τὸν Βάρδα τὸ Φωκά, **οὔτε** τὸ Νικηφόρο,

οὔτε τὸν Τρεμοτράχηλο, ποῦ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Νάξος - Κεφ. 712-713:

καὶ σὺς ὀχτῶ καυχῆθηκε *κανένα δὲ φοβάται*

μήδε τὸν θάρβαρο Φηκά, *μήδε* τὸν Νικηφόρο,

μήτε τὸ Ντρεμοτράχηλο, ποῦ τρέμ' ἡ γῆς κι ὁ κόσμος.

Νάξος - Οἰκ. II 118:

Καὶ τοσοὶ ἐφτά καυκῆστηκε *πὼς ἄντρα δὲν φοβάται*

μήτε τὸν Μπάρμπα τὸ Λουκά, *μήδε* τὸ Νικηφόρο,

μήδε τὸν Τρεμοδάχτυλο, ποῦ τρέμ' ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Κρήτη - Ἀκ. 55:

Ἔβγηκε κ' ἔκαυκῆσθηκε πῶς ἄντρες δὲ φοβᾶται,
 μούδε τὸ Γιάννη τὸ Φουκᾶ, μούδε τὸ Νικηφόρο,
 μούδε τὸν Παρατράχηλο, ποὺ τρέμει ἡ γῆς κι ὁ κόσμος.
 Κρήτη - Δετ. 21:

Μήτε τὸ Φούκα τῷ Φουκῷ μήτε τὸ Νικηφόρο
 μήτε τὸν Παρατράχηλο, ποὺ τότε **τρέμει** ὁ κόσμος.
 Κάλυμν. - Μαρτ. 47:

Καὶ στίς ἐφτὰ καυχῆσθηκε κανέναν (δ) ἐφ φο(β)ᾶται
 Κι ὁ βασιλιάς σὰν τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη·
 στέλλει τὸν Πάρβα τὸν Λουκᾶ, στέλλει τὸν Νικηφόρο,
 στέλλει τὸν Νικητράσειλα, ποὺ **τρέμει** ἡ γῆς κι ὁ κόσμος¹⁵.
 Πβ. καὶ Καππαδ. - Lag. 29:

Καὶ στὰ ἐπτὰ καυχίσθηκε, κανένα δὲν φοβᾶται
οὔτε μικρόν, οὔτε τρανόν, οὔτε τὸν βασιλέα·
 Κύπρος - Παπαδ. 165:

καλεῖ τὸν Πυροτράχηλον, ὅπου τὸν **τρέμ'** ὁ κόσμος
 Θράκη - Λ 1, 1909, 593:

μικρὸς, μικρὸς καυχῆσθηκε κανένα δὲ φοβᾶται,
οὔτε Τουρκὸ, οὔτε Ρωμιὸ, οὔτε τὸν βασιλέα.

Στοὺς τρεῖς συνεχόμενους αὐτοὺς στίχους τοῦ «Πορφύρη», ποὺ
 θέμα τους ἔχουν τὸν κομπαστικὸ χαρακτήρα τοῦ ἥρωα, ἀπαντοῦν
 ἀλλεπάλληλες ἐκφράσεις, ποὺ μαρτυροῦνται καὶ στὰ Ὀμηρικὰ ἔπη.

Ἡ φρ. —*κανένα δὲ φοβᾶται*, ποὺ κατέχει τὸ θ' ἡμιστίχιο στὸ
 νεοελληνικὸ τραγούδι, ἀπαντᾷ σὲ δυὸ ὁμηρικὰ χωρία. Τὰ παραθέτω
 συνοδευόμενα μὲ τὰ συμφραζόμενά τους.

1) Στὸ Η τῆς Ἰλιάδας ὁ Αἴας, ποὺ τοῦ ἔπεσε ὁ κλῆρος νὰ
 μονομαχήσει μὲ τὸν Ἑκτορα, ζητάει ἀπὸ τοὺς συμπολεμιστὲς του νὰ
 προσευχηθοῦν γιὰ χάρη του στὸν Δία σιγὰ, ἀπὸ μέσα τους, γιὰ νὰ μὴν
 τοὺς ἀκούσουν οἱ Τρῶες. Ἀμέσως ὅμως φαίνεται πῶς ἀλλάζει γνώμη
 καὶ ζητάει ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες νὰ προσευχηθοῦν καὶ δυνατὰ γιὰτὶ
 κανένα δὲν φοβᾶται καὶ κανένας μὲ βία ἢ μὲ μαστοριά δὲν θὰ τὸν
 ἔκανε νὰ ὑποχωρήσει.

«ὦ φίλοι, ἦτοι κλῆρος ἐμός, χαίρω δὲ καὶ αὐτός
 θυμῷ, ἐπεὶ δοκέω νικησέμεν Ἑκτορα δῖον.
 ἀλλ' ἄγετ' ὄφρ' ἂν ἐγὼ πολεμήϊα τεύχεα δύω,
 τόφρ' ὑμεῖς εὐχεσθε Δίῃ Κρονίωνι ἄνακτι,
 σιγῇ ἐφ' ὑμείων, ἵνα μὴ Τρῶες γε πύθωνται,
 ἢ ἐκαὶ ἀμφαδίην, ἐπεὶ οὐ τίνα δείδιμεν ἔμπης·
 οὐ γὰρ τίς με βίη γε ἐκὼν ἀέκοντα δίηται,
 οὐδὲ τι ἰδρεῖη,

(Η 191-98)

2) Στὸ 6 τῆς Ὀδύσσειας ἕνας ἀπὸ τοὺς μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης, ο θρασὺς γιὸς τοῦ Πόλυβου Εὐρύμαχος, δηλώνει πὼς οἱ μνηστῆρες δὲν θὰ πᾶσουν τὰ προξενιὰ γιατί κανένα δὲν φοβοῦνται, οὔτε τὸν ἴδιο τὸν Τηλέμαχο κι ἄς εἶναι πολυλογάς, οὔτε τὰ μαντόλογα τοῦ γέροντα Ἀλιθέρση:

οὐ γὰρ πρὶν παύσεσθαι οἶομαι υἱᾶς Ἀχαιῶν
μνηστύος ἀργαλέης, ἐπεὶ οὐ τίνα δείδιμεν ἔμπης,
οὔτ' οὖν Τηλέμαχον, μάλα περ πολύμυθον ἑόντα·
οὔτε θεοπροπίης ἐμπαζόμεθ',.....
(6 198 - 201)

Ἡ ἀντιστοιχία οὐ τίνα δείδιμεν = κανένα δὲ φοβάται εἶναι φανερή. Καὶ οἱ δύο φράσεις ἀπαντοῦν στὸ 6' ἡμιστίχιο, ὅχι πάντως στὴν ἴδια ἀκριβῶς θέσση τοῦ στίχου. Ὅμως ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἐδῶ ἡ συνέχεια τοῦ λόγου: καὶ στόν Ὅμηρο καὶ στὸ σημερινό τραγοῦδι οἱ δύο ἀμέσως ἐπόμενοι στίχοι ἀρχίζουν μὲ ἀρνητικό μόριο. Στὸ 6' μάλιστα ὁμηρικό χωρίο μετὰ τῆ φρ. οὐ τίνα δείδιμεν ὁ στίχος πού ἀκολουθεῖ ἀρχίζει ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ ἀντίστοιχος νεοελληνικός. Ἡ ἀντιστοιχία

οὐ τίνα δείδιμεν ἔμπης

οὔτ' οὖν Τηλέμαχον,

κανένα δὲ φοβάται

οὔτε τὸν Βάρδα τὸ Φωκά,

εἶναι ἐντυπωσιακή. Ἀξίζει νὰ παρατηρηθεῖ καὶ ἡ μετρικὴ ἀντιστοιχία. Ἡ φρ. οὔτ' οὖν Τηλέμαχον κατέχει τὸ α' ἡμιστίχιο (τομὴ πενθημιμερῆς). Τὸ α' ἡμιστίχιο κατέχει καὶ ἡ ἀντίστοιχη νεοελληνικὴ οὔτε τὸν Βάρδα τὸ Φωκά (ἢ οὔτε τὸν Τρεμοτράχηλο).

Ἡ τρίτη ἔκφραση ποὺ ἀπαντᾷ στοὺς παραπάνω στίχους καὶ μὲ βεβαιότητα ἔχει προομηρικὴ καταγωγή εἶναι ἡ:

— τὸν τρέμ' ἢ γῆ κι ὁ κόσμος.

Προτοῦ περάσουμε στόν Ὅμηρο, ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἔκφραση αὕτη ἀπαντᾷ καὶ στὴ λαϊκότερη καὶ — ὅπως ἔδειξε ὁ καθηγητὴς Ἀλεξίου — [Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτης καὶ τὸ ἄσμα τοῦ Ἀρμούρη. Ἀθήνα 1985] ἀρχαικότερη διασκευὴ τοῦ «Διγενῆ Ἀκρίτη» Ε. Τὰ σχετικὰ χωρία ἔχουν ὡς ἐξῆς:

E 378 A: Καὶ μὰ τὸν φοβερὸν κριτὴν, **τὸν τρέμει πᾶσα ἢ κτίσις**
378 καὶ μὰ τὸν κρ. τὸν φ. Ε.

E 1230 A: Μὰ τὸν ἐξουσιαστὴν Χριστόν, **ὃν τρέμει πᾶσα ἢ κτίσις**
Σημειῶν ἀκόμη ὅτι ἡ ὑπὸ συζήτησιν ἔκφραση ἀπαντᾷ καὶ στοὺς παρακάτω στίχους, τῶν ὁποίων τὸ α' ἡμιστίχιο δὲν κατέχει ἡ λ. Τρεμοτράχηλος.

Κρήτη - Δετ. 24: μουδέ τόν Πλουσοτράπεζο, **πού τρέμ'** ἡ γῆς κι ὁ κόσμος

Κάρπ. - Μιχ. 109: καί τῇ μεγάλῃ Κυριακῇ, **πού τρέμ'** ἡ γῆς κι ὁ κόσμος
Κύπρος - Παπαδ. 192: καί γειά σου τετραυάγγελον, **πού τρέμ'** ἡ γῆ κι ὁ κόσμος

Ἰδού τώρα τὰ ὁμηρικὰ χωρία, συνοδευόμενα μέ τὰ συμπραζόμενα τους, ὅπου ἡ ἐπίμαχη φράση ἀπαντᾷ, πάντοτε στό τέλος τοῦ στίχου.

1) Στό Ρ' τῆς Ἰλιάδας ὁ Δίας, μόλις εἶδε τόν Ἔκτορα νά βάζει τ' ἄρματα τοῦ Ἀχιλλέα, κούνησε τό κεφάλι του καί εἶπε.

«ἄ δεῖλ' οὐδὲ τί τοι θάνατος καταθύμιός ἐστιν,
ὅς δὴ τοι σχεδὸν εἶσι· σὺ δ' ἄμβροτα τεύχεα δύνεις
ἄνδρὸς ἀριστῆος, **τὸν τε τρομέουσι** καὶ ἄλλοι»

(Ρ 201-203)

2) Στό Η τῆς Ἰλιάδας ὁ Ἀγαμέμνωνας ἀποτρέπει τὸν Μενέλαο νά μονομαχήσει μέ τὸν καλύτερό του Ἔκτορα μέ τὰ ἀκόλουθα λόγια:

«ἀφραίνεις, Μενέλαε διοτρεφές, οὐδὲ τί σε χρὴ
ταύτης ἀφροσύνης· ἀνὰ δὲ σχέο κηδόμενός περ,
μηδ' ἔθελ' ἐξ ἔριδος σεῦ ἀμείνονι φωτὶ μάχεσθαι,
Ἔκτορι Πριαμίδῃ, **τὸν τε στυγέουσι** καὶ ἄλλοι».

(Η 109-12)

Ὅτι τὸ *στυγέουσι* εἶναι ἰσοδύναμο τοῦ *τρομέουσι* εἶναι βέβαια φανερό. Ἀξίζει πάντως νά σημειωθεῖ ὅτι ἕνας πάπυρος τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰ. μᾶς παραδίδει τὸν στίχο μέ τῇ μορφῇ:

Ἔκτορι Πριαμίδῃ **τὸν τε τρομ[εουσι]** καὶ ἄλλοι

Ἐπίσης ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι σὲ τρεῖς κώδικες (15ος αἰ.) ὁ ἴδιος στίχος παραδίδεται μέ τῇ μορφῇ:

Ἔκτορι Πριαμίδῃ **τὸν ὑποτρομέουσι** καὶ ἄλλοι.

(βλ. κριτικὸ ὑπόμν. στὴν ἐκδ. Allen).

3) Στό Χ τῆς Ἰλιάδας, ὅταν ὁ Ἔκτορας εὐχαριστεῖ τὸν ἀδελφό του Δηϊφοβο γιατί τόλμησε μόνος αὐτός νά βγεῖ ἀπὸ τὰ τεῖχη γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν ἀπὸ κοινοῦ τὸν φοβερό Ἀχιλλέα, ἡ θεὰ Ἀθηνά, πού ἔχει πάρῃ τῇ μορφῇ τοῦ Δηϊφοβου, τοῦ ἀπαντᾷ:

«ἡθεῖ', ἡ μὲν πολλὰ πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ
λίσσονθ' ἐξείης γουνούμενοι, ἀμφὶ δ' ἐταῖροι,
αὐθι μένειν· **τοῖον γάρ ὑποτρομέουσιν ἅπαντες.**

.....»

(Χ 239-41).

4) Στό Ο τῆς Ἰλιάδας ὁ Δίας ψέγει τὸν ἀδελφό του Ποσειδῶνα γιατί, ἂν καὶ νεότερος καὶ λιγότερο δυνατός, τίποτα δέν τό 'χει νά τοῦ μιλάει σάν ἴσος καὶ ὁμοίός του, ἐνῶ οἱ ἄλλοι τὸν φοβοῦνται.

τοῦ δ' οὐκ ὀθεταί φίλον ἦτορ
ἶσον ἐμοὶ φάσθαι, **τὸν τε στυγέουσι** καὶ ἄλλοι.
(Ο 166 - 67 πθ. καὶ 181-182)

5) Στο Υ τῆς Ἰλιάδας τίς φρικτὲς κι ἀραχνιασμένες κατοικίες τοῦ Ἄδη ἀκόμα κι οἱ θεοὶ φοβοῦνται

οἰκία.....

σμερδαλὲ' εὐρώεντα, τὰ τε στυγέουσι θεοὶ περ·

(Υ 64-65)

Δέν νομίζω ὅτι μένει ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία γιὰ τὴν αντιστοιχία καὶ ἰσοδυναμία τοῦ β' ἡμιστίχιου τοῦ νεοελληνικοῦ τραγουδιοῦ «Πορφύρης» μέ τό β' ἡμιστίχιο τῶν ὁμηρικῶν χωρίων. Στό 3ο ὁμηρικὸ χωρίο (Χ 241) ἡ φόρμουλα εἶναι ἐλαφρά τροποποιημένη. Τό ρῆμα ὅμως μαζί μέ τό ὑποκείμενό του κατέχουν τὴν ἴδια ἀκριβῶς θέση μέσα στόν στίχο, ὅπως συμβαίνει καί μέ τὰ ἄλλα χωρία. Ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον εἶναι νά σημειωθεῖ ὅτι ἐδῶ τό καί ἄλλοι, πού καί μόνο του βέβαια στόν Ὅμηρο ἰσοδυναμεῖ μέ τό ἄλλοι πάντες (πβ. Κ 1 - 4 καί Α 22 - 25 = 376-379), ἔχει ἀντικατασταθεῖ ἀπό τό ἰσοδύναμό του ἅπαντες. Καί φυσικά τό ἅπαντες μᾶς φέρνει πιό κοντά στό νεοελληνικό ὁ κόσμος ὅλος καί ἀκόμα πιό κοντά στό βυζαντινὸ πᾶσα ἡ κτίσις.

Ἡ ἀρχικὴ μορφή τοῦ παραπάνω ἡμιστίχιου πιθανότατα εἶναι αὐτὴ πού περιέχει τό ρ. *στυγέουσι*. Σχετικὰ νεότερη εἶναι ἡ μορφή μέ τὰ ρ. *τρομέουσι* καί *ὑποτρομέουσι*. Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τό ποιοῦ ἡμιστίχιο εἶναι τό παλαιότερο, βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ ἔκφραση αὐτὴ ἔχει συντεθεῖ σέ χρόνους προομηρικούς. Ἀπὸ τὴν προομηρικὴ λαϊκὴ ποίηση τὴν ἄντλησε ὁ Ὅμηρος καί τὴν χρησιμοποίησε στό ἔργο του. Παράλληλα ἡ ἔκφραση αὐτὴ ἐξακολούθησε νά εἶναι σέ χρῆση στή λαϊκὴ ποίηση. Ἔτσι ἔφθασε ὡς τίς μέρες μας. Μονάχα μέ τὸν τρόπο τοῦτο μπορεῖ νά ἐρμηνευθεῖ, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἡ ὁμοιότητα τῆς ὁμηρικῆς καί νεοελληνικῆς αὐτῆς ἔκφρασης. Γιατί ἡ ὁμοιότητα αὐτὴ δέν περιορίζεται στό ἴδιο ἀκριβῶς νόημα πού οἱ δυό αὐτές ἐκφράσεις, ὁμηρικὴ καί νεοελληνικὴ, ἔχουν. Ἐκτείνεται καί στή σειρά καί στήν ταύτιση τῶν λέξεων καί, τέλος, στήν ἴδια θέση πού κατέχουν μέσα στόν στίχο (β' ἡμιστίχιο). Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἐπιβίωση τοῦ ἀναφορικοῦ τὸν σέ πολλές παραλλαγές τοῦ νεοελληνικοῦ τραγουδιοῦ. Σέ ἄλλες τῇ θέσει του πήρε ὁ τύπος *πού, ὅπου*.

Ἡ ἐξελικτικὴ πορεία πού ἀκολούθησε ἡ ὑπὸ συζήτησις ἔκφραση ἦταν, μέ βάση τίς μαρτυρίες πού διαθέτουμε, ἡ ἀκόλουθη:

- τὸν τε στυγέουσι καί ἄλλοι
- τὸν τε τρομέουσι καί ἄλλοι
- τὸν τε τρομέουσι ἅπαντες
- τὸν τρέμει πᾶσα ἡ κτίσις
- τὸν τρέμ' ὁ κόσμος ὅλος
- τὸν τρέμ' ἡ γῆ κι ὁ κόσμος
- πού τρέμ' ἡ γῆ κι ὁ κόσμος
- πού τότε τρέμει ὁ κόσμος

— τρέμει τον γῆς τζαὶ κόσμος
 — ὅπου τὸν τρέμ' ὁ κόσμος
 — πού τρέμ' ἡ γῆς κι ἡ Πόλη.

Δέν εἶναι ὑπερβολή νά λεχθεῖ ὅτι στήν ἐκφραση αὐτή ἀντικαθρεφτίζεται ἀδιάκοπη ὄχι μονάχα γλωσσική ἀλλά καί ποιητική ἐπική παράδοση ἀπό τὰ προομηρικά χρόνια μέχρι σήμερα.

Μποροῦμε ὅμως νά κάμουμε ἓνα βῆμα πιο πέρα, αὐτή τή φορά καθαρά μετρικό. Τῆς ἐκφρασης αὐτῆς καί στόν Ὅμηρο καί στό νεοελληνικό τραγοῦδι προηγεῖται μιά ἄλλη πού κατέχει τό α' ἡμιστίχιο.

Ἄν λάβουμε ὑπόψη ὅτι ὁ ὁμηρικός στίχος ἀπαρτίζεται ἀπό τή συναρμογή δύο ἡμιστίχιων πού κατὰ κανόνα ἔχουν τή μορφή

— υυ — υυ — υ || υ — υυ — υυ — — (τομή τροχαϊκή)

— υυ — υυ — || υυ — υυ — υυ — υ (τομή πενθημιμερής)

καί ὅτι ἐπομένως οἱ ἐκφράσεις ἀνδρός ἀριστήρος καί Ἔκτορι Πριαμίδῃ μπορεῖ νά ἀντικατασταθοῦν ἀπό τή μετρικά ἰσοδύναμη

οὗτ' οὖν Τηλέμαχον

Τότε θά σχηματισθεῖ ὁ στίχος

*οὗτ' οὖν Τηλέμαχον τὸν τε τρομέουσι καί ἄλλοι

πού εἶναι θέβαια υποθετικός ἀλλά μετρικά, συντακτικά καί νοηματικά σωστός καί ἀσφαλῶς θά μποροῦσε νά ὑπάρξει ἂν π.χ. ὁ Τηλέμαχος εἶχε τήν ιδιότητα τοῦ Ἀχιλλέα ἢ τοῦ Ἔκτορα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό κερδίζουμε τήν ἀντιστοιχία ἐνός δακτυλικοῦ ἐξαμέτρου στίχου καί ἐνός δεκαπεντασύλλαβου. Ἐχομε τήν ἐξίσωση

*οὗτ' οὖν Τηλέμαχον τὸν τε συγέουσι καί ἄλλοι

ἢ οὗτ' οὖν Τηλέμαχον τὸν τε τρομέουσι καί ἄλλοι

καὶ οὕτε τὸν Τρεμοδάκτυλο τὸν τρέμ' ἡ γῆ κι ὁ κόσμος·

Ἡ ἐξίσωση αὐτή σέ συνδυασμό καί μέ ἄλλα στοιχεῖα ἴσως διαφωτίσει τό πρόβλημα τῆς προέλευσης τοῦ δεκαπεντασύλλαβου¹⁶. Σημειῶνω μόνο μέ τήν εὐκαιρία ὅτι ἓνας Ἑλληνας μουσικολόγος, ὁ Θρασύβουλος Γεωργιάδης, καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τοῦ Μονάχου, «ἔχει ὑποστηρίξει τήν ἀποψη ὅτι ὁ ρυθμός τοῦ δεκαπεντασύλλαβου στίχου προέκυψε ἀπό τό ρυθμό τοῦ ἡρωϊκοῦ ἐξαμέτρου πού κι αὐτός ἦταν ἓνας ρυθμός πού τραγουδιόταν καί χορεύονταν²⁰ [20. Th. Georgiades, Der griechische Rhythmus, Ἀμβούργο 1949, σ. 119 κ.έ]».

16. Γιά τίς ποικίλες θεωρίες πού ἔχουν διατυπωθεῖ γιά τήν προέλευση τοῦ στίχου τούτου βλ. Κ. Μητσάκη, *Εἰσαγωγή στή Νέα Ἑλληνική Λογοτεχνία*, Ἀθήνα 1984, 14-18. Βλ. ἐπίσης Ἀγνῆς Βασιλικοπούλου - Ἰωαννίδου, *Εἰσαγωγή στή Βυζαντινὴ Λογοτεχνία*, Ἀθήνα 1984, σ. 60, 86 (ὅπου καί ἡ πρόσφατη σχετική βιβλιογραφία) καί Baud - Bovy, Ἀρχαία καί νέα Ἑλλάδα, ΕΕΦΣΠΑ 28, 1979-1985, 549-559.

Ὁ καθηγητής Κ. Μητσάκης, ἀπό τό βιβλίον τοῦ ὁποῖου ἀντλήσα τήν παραπάνω πληροφορία, προσθέτει ὅτι: «Ἀπ' ὅσο εἶναι γνωστό, ἡ θεωρία αὐτή ποτέ δέν κέρδισε ἔδαφος στούς εἰδικούς φιλολογικούς κύκλους»¹⁷.

Ἡ νεοελληνική λοιπόν ἔκφραση τόν *τρέμ' ἡ γῆ κι ὁ κόσμος*, πού καλύπτει τό *θ'* ἡμιστίχιο, ἀνάγεται στά προομηρικά χρόνια, ἀφοῦ μαρτυρεῖται ἤδη στόν Ὅμηρον. Ἔτσι ἡ γνώμη τοῦ Κ. Ρωμαίου (II 25, 32), σύμφωνα μέ τήν ὁποία τό *θ'* αὐτό ἡμιστίχιο πλάστηκε γιά νά ἐξηγήσει τό ὄνομα *Τρεμοτράχηλος*¹⁸ τοῦ *α'* ἡμιστίχιου, δέν μπορεῖ νά εἶναι σωστή: τό ἡμιστίχιο - τόν *τρέμ' ἡ γῆ κι ὁ κόσμος* εἶναι αἰῶνες πολλοῦ παλαιότερο ἀπό τήν ἐποχή πού ζεῖ καί δρᾷ ὁ *Τρεμοτράχηλος*, ὁ ὁποῖος κατὰ τόν Κ. Ρωμαῖο¹⁹ ταυτίζεται μέ τόν Νικηφόρο Δ', τόν γιό τοῦ Βάρδα Φωκά. Πρέπει νά τονισθεῖ ἐδῶ ὅτι αὐτός πού *ἔτρεμε ὁ κόσμος* ὅλος ἦταν ἄλλοτε ἄλλος. Στά Ὅμηρικά ἔπη εἶναι ὁ Ἀχιλλέας (P 203 X 241), ὁ Ἔκτορας (H 112) ἀλλά καί ὁ Δίας (O 167 182) καί ὁ ἀραχνασμένος Ἄδης (Y65). Στόν «Διγενή Ἀκρίτη» Ε εἶναι ὁ *φοβερός κριτής* (378 A) καί ὁ *ἐξουσιαστής Χριστός* (1230 A).

Στά νεοελληνικά τραγούδια εἶναι ὁ *Πλουσοτράπεζος*, ἡ *μεγάλη Κυριακή*, τό *τετραυάγγελον* καί συνηθέστερα κάποιος τοῦ ὁποῖου τό ὄνομα διασώθηκε μέ ποικίλους τύπους: *Πετροτράχηλος*, *Γεροτράχηλος*, *Βαρυτράχηλος*, *Παρατράχηλος*, *Πεντατράχηλος*, *Ἀσπροτράχηλος*, *Ἀξετράχηλος*, *Πυρροτράχηλος*, *Περιτράχηλος*, *Μαυροτράχηλος*, *Μακροτράχηλος*, *Ἐξετράχηλος*, *Τρεμαντάχειλος*, *Τριμματόχειλος*,

17. Κ. Μητσάκης, ὁ.π. σ. 15.

18. Γράφει ὁ Ρωμαῖος (II) 32: «Παρ' ὅλη τήν ποικιλία τῶν τύπων ὑπάρχει γενική ὁμοφωνία ὧν σχεδόν τῶν παραλλαγῶν ὡς πρός τήν ἐπεξήγηση τοῦ κυρίου ὀνόματος: Εἶναι αὐτός «*πού τρέμει ἡ γῆ κι' ὁ κόσμος*». Τό σταθερό τοῦτο *θ'* ἡμιστίχιο τοῦ αὐτοῦ δεκαπεντασλλαβίου ἐδραῖώνει τήν πεποίθηση ὅτι ὁ ἀρχικός δημῶδης τύπος τοῦ ὀνόματος πρέπει νά ἦταν μορφικά συγγενικός πρός τό θέμα *τρέμω* ἢ *κάτι παρόμοιο*. Γιά τό λόγο τοῦτο ἀμέσως ἀπό τήν ἀρχή τῆς μελέτης μου προτίμησα τόν τύπο *Τρεμοτράχηλος*, διότι εἶναι ὁ μόνος πού βρίσκεται σέ πλήρη ἀρμονία μέ τό *θ'* ἡμιστίχιο τῆς λαϊκῆς ἐτυμολογίας» Π8. καί σ. 25: «Ποιό εἶναι τό ἀληθινό παρωνύμιο τοῦ τρίτου Βυζαντινοῦ ἀρχοντα θά ἴδουμε πιο κάτω. Ὡς γνήσιο ὅμως δημοτικό σημερινό τοῦ ὀνόματος προτιμῶ αὐτό μέ τόν τύπο *Τρεμοτράχηλος*, ἐπειδή ἀπ' ὅλους τούς πολλούς τύπους πού τό ὄνομα τοῦτο παίρνει μέσα στά δημοτικά τραγούδια αὐτός δικαιώνει τήν ὑπαρξή τοῦ *θ'* ἡμιστίχιου τοῦ δευτέρου στίχου. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ λαός, ἐπιμένοντας νά διατηρῇ ἕνα ἡμιστίχιο πού ἀκολουθεῖ πάντοτε σάν ἀναπόσπαστος σύντροφος τοῦ κυρίου ὀνόματος, ἐπιζητεῖ νά ἐπεξηγήσει ἰδιότητα πού νόμιζε ὅτι ἐκφράζεται ἀπό τό κύριο ὄνομα: «*τρέμει ἡ γῆ κι' ὁ κόσμος*» ἐπειδή ὀνομάζεται *Τρεμοτράχηλος*, ἕνα παρωνύμιο πού κανονικά σημαίνει ὅτι *τρέμει ὁ δικός του τράχηλος*, γιά τό λαϊκό ὅμως ποιητῆ γίνεται εὐκαιρία παρατυμολογίας καί σημαίνει αὐτόν «*πού τόν τρέμουν*» οἱ ἄλλοι».

19. Ρωμ. (II) 25 ἐξ. Ὁ Ρωμαῖος στο σημεῖο αὐτό ἀκολουθεῖ τόν Grégoire, στόν ὁποῖο καί παραπέμπει.

*Πολυτρίχηλος, Ἀσπροτρίχαλος, Τρεμοτράχηλος, Τρεμοδάχτυλος, Τρεμοκέφαλος, Τρεμοτάρταρης*²⁰.

Τῆς στερεότυπης τώρα ἐκφρασης τὸν τρέμ' ἡ γῆ κι ὁ κόσμος πού καλύπτει τό θ' ἡμιστίχιο καί ἀνάγεται στά προομηρικά χρόνια προηγείται τό α' ἡμιστίχιο οὔτε τὸν Τρεμοδάκτυλο πού καί αὐτό ἔχει, ὅπως εἶδαμε, ἀρχαία προέλευση. Ἀρχαία προέλευση εἶδαμε ὅτι ἔχει καί τό θ' ἡμιστίχιο — κανένα δέν φοβάται πού προηγείται τοῦ παραπάνω στίχου. Ἐπομένως ὁλόκληρο τό χωρίο

κανένα δέν φοβάται

οὔτε τὸν Τρεμοτράχηλο τὸν τρέμ' ἡ γῆ κι ὁ κόσμος
ἔχει προομηρική καταγωγή. Οἱ ἐκφράσεις πού ἀπαρτίζουν τό χωρίο αὐτό δέν ἀλλαξαν θέση μέσα στόν στίχο ἀλλ' οὔτε καί περιεχόμενο. Τροποποιήθηκαν μονάχα μερικές λέξεις, ἐνῶ ἄλλες παρέμειναν ἀμετάβλητες: Ἡ ὁμοιότητα τῶν ἐκφράσεων αὐτῶν καί στόν Ὅμηρο καί στό νεοελληνικό τραγοῦδι ὑπαγορεύει καί ἐδῶ προέλευση ἀπό κοινὴ πηγή. Καί ἡ πηγή αὐτὴ δέν μπορεῖ νά εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν Προομηρική λαϊκὴ ἐπικὴ ποίηση. Τό χωρίο τώρα αὐτό μέ τὴν προομηρική καταγωγή παρέχει ὁλοκληρωμένο νόημα. Ἀναφέρεται σέ μιὰ βασική ιδιότητα τοῦ ἥρωα τοῦ τραγουδιοῦ· στό παράτολμο θάρρος του, ἀφοῦ δέ φοβάται κανένα, οὔτε αὐτόν πού ὅλοι οἱ ἄλλοι τρέμουν. Μὲ βάση τὰ παραπάνω εἶναι, νομίζω, λογικὸ νά συμπεράνουμε ὅτι τό θέμα τοῦτο στό νεοελληνικό τραγοῦδι «Πορφύρης» εἶναι προομηρική ἐπιβίωση. Γλωσσικά καί θεματικά στοιχεῖα ὁδηγοῦν στὴν προομηρική ἐποχή.

Στὴν προομηρική ὅμως ἐποχὴ εἶδαμε ὅτι ὁδηγεῖ καί τό χωρίο τοῦ νεοελληνικοῦ τραγουδιοῦ, πού ἀναφέρεται στὴν ὑπερφυσικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἥρωα.

20. Τὰ ὀνόματα συγκέντρωσε ὁ Ρωμαῖος (II) 31-33.

Ποιὸ ἦταν τό ἀρχικὸ ὄνομα πού κρύβεται κάτω ἀπὸ τοὺς παραπάνω τύπους εἶναι δύσκολο νά μαντέψει κανεὶς. Θεωρῶ πάντως πολὺ πιθανὸ ὅτι οἱ τύποι μέ α' συνθετικὸ τό Τρεμο- θὰ πρέπει νά εἶναι ἀπὸ τοὺς νεότερους καί προφανῶς ὀφείλονται σέ ἐπίδραση τοῦ θ' ἡμιστίχιου. Καί προσθέτω ὅτι εἶναι δυνατό περισσότερο τοῦ ἐνὸς ὀνόματα νά κρύβονται κάτω ἀπὸ τοὺς παραπάνω τύπους. Ἡ πορεία τοῦ τραγουδιοῦ μέσα στό χρόνο ἦταν μακρότατη. Καί φυσικά ἡ ἀντικατάσταση τῶν ὀνομάτων τῶν πρωταγωνιστῶν δέν ἦταν ὁμοιότροπη γιὰ ὅλους τοὺς τόπους ὅπου τό τραγοῦδι ταξίδευε. Ἡ διαφοροποίηση τῶν κυρίων ὀνομάτων ἦταν δυνατὴ τὴν ἴδια χρονικὴ στιγμή. Γιὰ παράδειγμα τό Τρεμοτάρταρης καί τό Τριμματόχειλος φαίνεται νά μὴν ἔχουν σχέση μέ τὰ ἄλλα ὀνόματα τοῦ ἥρωα μέ θ' συνθετικὸ τὴ λ. τράχηλος.

Τό πρῶτο ὄνομα θυμίζει τὸν Ἀδῆ (Τάρταρα) καί τό δεῦτερο τοὺς Τριμμάτηδες γιὰ τοὺς ὁποίους βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, «Ὁ μῦθος τοῦ Πολυφῆμου εἰς δημῳδούς παραδόσεις περὶ τῶν Τριαμμάτηδων», *Κρητικά Χρονικά* 15-16, 1961-1962, 106-116. Τοῦ ἴδιου, «Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κύπρον», *Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ.* 13-14, 1961, 315 - 17. Καί ὁ Τρεμοτάρταρης καί ὁ Τριμματόχειλος μέ τὴν παραπάνω ἔννοια εἶχαν τὴ θέση τους στό α' ἡμιστίχιο: τὸν καθένα ἀπ' αὐτοὺς «ἔτρεμε ἡ γῆ κι ὁ κόσμος». Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν ἄλλοῦ.

Είναι πολύ πιθανό ότι στά κύρια σημεία του τό τραγούδι του «Πορφύρη» συνετέθη στην αρχαιότητα, αφού, όπως είδαμε στην αρχή, και τό θέμα του ήρωα πού λύνει τά δεσμά του και τό θέμα του ήρωα πού κατακόπτει τούς πολλαπλάσιους έχθρους του έχει αρχαία καταγωγή.

Φυσικά τό τραγούδι τουτο μέ αυτό περίπου τό περιεχόμενο, παραδιδόμενο από γενιά σέ γενιά και από στόμα σέ στόμα, ύφίστατο συνεχή εξέλιξη, κυρίως γλωσσική. Έμπλουτιζόταν ακόμη και μέ νέα στοιχεία²¹ και άσφαλώς άλλαζε συνεχώς πρωταγωνιστές. Άκόμη και ό Άλή πασάς! εισεχώρησε στό τραγούδι (Παραλλαγή Ε'). Παλαιότερα είχαν εισχωρήσει οί *Κωνσταντίνος*, *Κωσταντής*, *Κωσταντάς* κ.λπ., *Βάρδας Φωκάς* και *Νικηφόρος* πού μās οδηγούν στό Βυζάντιο²² και άκόμη αυτός πού κρύβεται κάτω από τήν πληθώρα τών άλλοιωμένων όνομάτων *Πετροτράχηλος* κ.λπ. Πρέπει νά τονιστεί ότι έμείς σήμερα δέν έχουμε παρά τήν τελική μορφή — έννοείται σέ ποικίλες παραλλαγές — αυτού του τραγουδιού μέ τήν περίπου τρισχιλιετή ηλικία. Γι' αυτόν κυρίως τόν λόγο νομίζω πώς είναι παρακινδυνευμένη ή ταύτιση τών κυρίων όνομάτων πού μνημονεύονται στό τραγούδι μέ ιστορικά πρόσωπα. Όταν μάλιστα ούτε καν άντιστοιχία ανάμεσα στα μνημονεύμενα στό τραγούδι όνόματα και στα όνόματα τών ιστορικών προσώπων υπάρχει. Έτσι θεωρώ δύσκολη τήν ταύτιση του όνόματος Βαρυτράχηλος — πού άπαντά άλλωστε και μέ πληθώρα άλλους τύπους — μέ τόν Νικηφόρο Δ', τόν γιό του Βάρδα Φωκά.

Η ταύτιση αυτή προτάθηκε από τόν Grégoire ό όποιος γράφει: «... τόνόμά του (sc. Βαρυτράχηλος) δέν διασώθηκε από κανένα Έλληνα ιστορικό... τό μαρτυρούν, έκτός άπ' τήν προφορική παράδοση, μόνον οί Άρμένιοι, οί Γεωργιανοί και οί Άραβες χρονογράφοι» (Grég. (III) 30). Καί πιά κάτω: «... δυό ειδικοί τών Άνατολικών γλωσσών, ό Βέλγος Ίησουίτης Παύλος Πέτερς κι ό Άρμένιος Άντοντζ, ...σχεδόν ταυτόχρονα ανακάλυψαν τήν ταυτότητα του Βαρυτράχηλου σ' ένα άραβικό και σέ δυό άρμενικά χρονικά. Έκεϊ αναφέρεται ξάστερα πώς ό

21. Όπως π.χ. ή άνυπακοή του ήρωα πρός τόν βασιλιά και ή παράκλησή του νά μή τόν περάσουν δέσμιο έμπρός από τήν ποθητή ή άδελφή του. Οί παραλλαγές πού παρατέθηκαν παραπάνω είναι χαρακτηριστικές. Στην Δ', όπως ήδη έχει παρατηρησει ό Δ. Πετρόπουλος, «Τό παλιό θέμα άρχισε νά λησμονείται και τό τραγούδι συνδυάζεται μέ τήν ήρωική εποχή τών κλεφτών». Άς σημειωθεί ή μνεία *τουφεκιού* στην παραλλαγή αυτή. Άς σημειωθεί ακόμη ή μνεία του θεζιρη στην παραλλαγή Β', «πού εισήλθε βραδύτερον εις τό τραγούδι», όπως σωστά παρατηρεί ό Οικονομίδης (II) 119.

22. Καί οί τρεις αυτοί μπορεί νά είναι σύγχρονοι, μπορεί όμως νά άνήκουν και σέ διαφορετικές έποχές. Τά όνόματα είναι συνηθισμένα. Καί τό ζεύγος *Βάρδας Φωκάς* και *Νικηφόρος* άπαντά περισσότερες από μιά φορά, όπως παρατηρεί ό Grégoire (Ad. Grég. 204). Για τούς ποικίλους τύπους μέ τούς όποιους άπαντούν στις διάφορες παραλλαγές ό *Βάρδας Φωκάς* και ό *Νικηφόρος* βλ. Ρωμ. (II) 28-30 και 30 - 31 αντίστοιχα.

τελευταίος Νικηφόρος, δηλαδή τό παιδί τοῦ τρομεροῦ ἀντάρτη Φωκά, εἶχε τό ἐπώνυμο *Στραβολαίμης*» (αὐτ. 33). Ὅμως τά πράγματα δέν εἶναι καί τόσο ξεκάθαρα. Ἡ ταύτιση βασίστηκε στήν πιθανή ἀνάγνωση κάποιου παρωνύμιου, πού μετέφρασε βέβαια ὁ Grégoire *Βαρυτράχηλος*, ἀφοῦ ὅμως προηγουμένως ἐπέφερε σ' αὐτό διόρθωση. Τούς παραδιδόμενους στίς δυό ἀρμενικές πηγές τύπους Tsarviz καί Tsraviz μετέβαλε σέ tsanrivz (= βαρυτράχηλος). Ἡ ἀραβική πηγή μᾶς παρέχει, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Grégoire παρατηρεῖ, «une forme plus corrompue encore... Le mot arabe paraît être une interprétation du premier élément de Tsraviz». Ἡ ἀραβική λέξη σημαίνει «στρεβλός». Ἄς σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι καί οἱ ἀρμενικές καί ἡ ἀραβική πηγή προϋποθέτουν μιά γεωργιανή. Καί ἴσως δέν περιττεῖται νά σημειωθεῖ ὅτι κατά τόν P. Peeters στήν ἀρμενική πηγή ὁ Νικηφόρος Δ' δέν ἔφερε παρωνύμιο ἀλλά μόνο τό οἰκογενειακό ὄνομα *Φωκάς* = tsovezn. Τό ὄνομα τοῦτο, κατά τόν Peeters, παρεφθάρη σέ tsraviz καί tsarviz²³. Κάθε ἄλλο λοιπόν παρά ἀσφαλῆς εἶναι ἡ ταύτιση *Βαρυτράχηλος* = *Νικηφόρος Δ' Φωκάς*, πού, ὅσο ξέρω, ἔχει γίνει κοινῶς παραδεκτή²⁴. Μᾶλλον ἀγνωστή παραμένει ἀκόμη ἡ ταυτότητα τοῦ *Βαρυτράχηλου*, *Τρεμοτράχηλου* κ.λπ. πού μέ ποικίλους τρόπους μνημονεύεται στό νεοελληνικό τραγούδι.

Ἀκόμα πιό δύσκολη θεωρῶ τήν ταύτιση τοῦ ὀνόματος *Πορφύρης* μέ τόν Κωνσταντῖνο Δούκα χωρίς νά ὑπάρχει μαρτυρία ὅτι ἐπονομαζόταν *Πορφύριος*. Ὁ Grégoire, πού πρότεινε τήν ταύτιση, ὑποστηρίζει βέβαια ὅτι ἔδειξε πῶς τό ὄνομα *Πορφύριος* εἶναι παρωνύμιο τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα. Γράφει: «J' ai montré ailleurs que Porphyrios est un sobriquet de Constantin Ducas, mort en 913». (Ad. - Grég. 204). Ὅμως τά στοιχεῖα πού προσάγει κάθε ἄλλο παρά ἐπαρκῆ, κατά τή γνώμη μου, εἶναι. Γράφει: «Ἡ φυγή καί ὁ γυρισμός τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα κάταναν μεγάλο θόρυβο στήν ἐποχή τους. Ὁ νεαρός Κωνσταντῖνος Δούκας εἶναι ἕνας ἐπικός λαϊκός ἥρωας μέ ὅλη τή σημασία τοῦ ὄρου αὐτοῦ, ὅπως μᾶς τό λέει ἕνα συναξάρι τοῦ δεκάτου αἰῶνα, ὁ βίος τοῦ Βασιλείου τοῦ νεωτέρου. Λέγαν πῶς ἕνα ὄραμα τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ τήν αὐτοκρατορία: πῶς μιά γυναίκα, ντυμένη μέ πορφύρα, τοῦχε φέρεϊ ἕνα σπιθατό ἄλογο πού πέταγε φλόγες ἀπ' τὰ ρουθούνια του». (Grég. (III) 24)²⁵.

23. Ad. - Grég. 210-212.

24. Γράφει π.χ. ὁ Γ. Σπυριδάκης, *Ἑλληνική Λαογραφία*, ὁ.π., σ. 84: «Ὁ Νικηφόρος ὁ Δ' μέ τό παρωνύμιον «στραβολαίμης» (ὁ Πατραράχηλος, Βαρυτράχηλος, Πετροτράχηλος καί ἄλλως εἰς τās παραλλαγὰς τῶν ἐν λόγῳ τραγουδιῶν), υἱὸς τοῦ Βάρδα Δ' Φωκά...». Θιασώτης τῆς γνώμης τοῦ Grégoire εἶναι καί ὁ Ρωμαῖος (II) 25-27, 31 κ.κ., ὁ ὁποῖος μάλιστα ὑποστηρίζει ὅτι τό παρωνύμιο τοῦ Νικηφόρου Δ' τοῦ Φωκά θά ἦταν *Στραβοτράχηλος*. Ἀεῖζει βέβαια νά σημειωθεῖ ὅτι τέτοιος τύπος δέν μαρτυρεῖται σέ καμιά παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ. Πθ. καί Οἰκ. (II) 117-118.

25. Παρέθεσα τήν τελική μορφή τῆς γνώμης τοῦ Grégoire. Πθ. καί Grég. (I) 394-395 καί

Τό γεγονός ὅτι δέν μαρτυρεῖται²⁶ κανένας βυζαντινός στρατηγός *Πορφύριος* ὑποδεικνύει πῶς τό ὄνομα *Πορφύρης* εἰσεχώρησε στό τραγούδι σέ πολύ παλαιότερη ἐποχή. Τά ἀρχαῖα θεματικά καί γλωσσικά στοιχεῖα πού ἐπεβίωσαν — ὅπως, πιστεύω, ἔδειξα — στό τραγούδι τοῦτο ἐνισχύουν τήν ὑπόθεση αὐτή. Μπορεῖ νά ὀφείλεται στήν τύχη — κάτι πού ἐγώ τουλάχιστο λόγω συρροῆς τόσων ὁμοιοτήτων θά τό ἀπέκλεια — ὅμως ὁ ποιητής τοῦ "Ὑμνου στόν Διόνυσσο ἱστορεῖ (στ. 5-6) ὅτι ὁ νεανίας πού οἱ πειρατές ἐτοιμάζονται νά συλλάβουν καί νά δέσουν *δεσμοῖς ἀργαλέοις* φοροῦσε *φᾶρος... πορφύρεον!* Ὁ νέος μέ τό *πορφύρεον φᾶρος* πού συλλαμβάνουν οἱ πειρατές, τόν δένουν καί λύνει τά δεσμά του θά μπορούσε, νομίζω, νά ἀποκληθεῖ *Πορφύριος* > *Πορφύρης!* Ὡραῖο παράλληλο μᾶς προσφέρει τό ὄνομα τοῦ νεοπλατωνικοῦ φιλοσόφου *Πορφύριος*. Κατά τή μαρτυρία τοῦ Εὐναπίου [Βιοὶ φιλοσόφων καί σοφιστῶν IV, 1,4 Giangrande] «Μάλχος δέ κατὰ τήν Σύρων πόλιν ὁ Πορφύριος ἐκαλεῖτο τὰ πρῶτα (τοῦτο δὲ δύναιται βασιλέα λέγειν). Πορφύριον δὲ αὐτὸν ὠνόμασε Λογγίνος, ἐς τὸ βασιλικὸν τῆς ἐσθῆτος παράσημον τήν προσηγορίαν ἀποτρέψας».²⁷

Ὁ ἥρωας τοῦ τραγουδιοῦ θά ταίριαζε θέβαια νά ὀνομάζεται εἴτε Ἑρμῆς — μέ βάση τήν ὑπερφυσική του ἀνάπτυξη — εἴτε Διόνυσος — μέ βάση τήν ὑπερφυσική λύση τῶν δεσμῶν. Ὅμως εἶναι αὐτονόητο ὅτι μέ τήν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ κανένα ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτά δέν μπορούσε νά ἔχει θέση στό τραγούδι. Ἀντίθετα τό — ὑποτιθέμενο μέ βάση τήν ἔκφραση *πορφύρεον φᾶρος* — *Πορφύριος* θά μπορούσε νά ἐπιβιώσει. Σημειῶνω ἀκόμη ὅτι τό ὄνομα *Πορφύρης* ἀρχικά εἶναι πολύ πιθανὸ ὅτι μνημονευόταν κατὰ τό μέσο τοῦ τραγουδιοῦ, ἐκεῖ πού γινόταν λόγος γιὰ τή σύλληψη τοῦ ἥρωα καί γιὰ τήν ὑπερφυσική ιδιότητα πού εἶχε νά λύνει τά δεσμά του. Ἀπὸ τό

Grég. (II) 59. Καί ἡ ταύτιση αὐτὴ ἔχει γίνε δεκτὴ μέ ἡ χωρὶς ἐπιφυλάξεις. Γράφει π.χ. ὁ Γ. Σπυριδάκης, *Ἑλληνικὴ Λαογραφία*, ὁ.π., σ. 83: «Τό ὄνομα Πορφύρης, παρῶνυμον, ὡς ἐλέχθη, τοῦ ἐν λόγῳ Κωνσταντίνου Δούκα,...». Πθ. καί Περ. (I) 44 καί (II) 357-358. Πθ. ἐπίσης Baud - Bovy 152. Ἐπιφυλακτικὸς γενικά γιὰ τίς ταυτίσεις τοῦ Grégoire εἶναι ὁ Οἰκονομίδης (II) 119 πού σωστά, νομίζω, παρατηρεῖ: «Ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ταυτισμοὺς τῶν προσώπων τῆς λαϊκῆς προφορικῆς παραδόσεως πρὸς ἀντίστοιχα ἐκ τῆς γραπτῆς ἱστορίας, πού ἐπεδίωξεν ὁ Grégoire καί ἡ Σχολή του, δέν εἶναι πάντοτε εὐκόλον νά συμφωνῇ κανεὶς χωρὶς νά ἐπιφυλάσσεται καί ν' ἀμφιβάλλῃ».

26. Ὅπως ἤδη παρετήρησε ὁ Grég (II) 59. Ὁ Grégoire προσθέτει πῶς γι'αὐτό τό λόγο οἱ Σάθας - Legrand εἶχαν ταυτίσει πολύ τολμηρὰ τόν *Πορφύρη* τοῦ νεοελληνικοῦ τραγουδιοῦ μέ κάποιο *Πανθήριον!* Ἄς σημειωθεῖ μέ τήν εὐκαιρία ὅτι ὁ Καλονάρος [Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, Β', Ἀθήναι 1941, σ. 217] ἐταύτιζε τόν Πορφύρη μέ τόν Διγενῆ.

27. Γιά τή σημασία τοῦ *πορφυροῦ* ἐνδύματος στήν ἀρχαιότητα βλ. Claude Calane, *Les chœurs de jeunes filles en Grèce archaïque II*, Alcan, Roma 1977, 98-99 ὅπου καί βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης Erna Handschur, *Dil Farb - und Glanzwörter bei Homer und Hesiod, in den homerischen Hymnen und den Fragmenten des epischen Kyklos*, Wien 1970, 127-133.

σημείο τουτο του τραγουδιού, όπου πράγματι τὸ ὄνομα *Πορφύριος* (=Διόνυσος) ταίριαζε, μετεπήδησε τοῦτο στήν ἀρχή ἡ ὁποία ἀναφέρεται στήν ὑπερφυσική ἀνάπτυξη τοῦ ἥρωα. Καί ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι σέ μερικές παραλλαγές τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωα παραλείπεται στήν ἀρχή τοῦ τραγουδιού, ἐνῶ μνημονεύεται στή συνέχεια. Π.χ. Σάμος - Λ. 5., 1915, 604:

Καλογριγιά γγαστρώθηκε κ' ἔκαν' ἀντρεϊωμένο
Αἶγ. - Λ.8, 1921, 93:

Μιά καλογριά γαστρώθηκε τσ' ἔκαν' ἀντρεϊωμένο.

Πελοπον. - Πετρ. (II) 356:

Μιά καλογριά γκαστρώθηκε, κάνει παιδί ἀνδρειωμένο.

Θήρα - Παρνασσός 4, 1880, 481:

Μάνα νεγιὸν ἐγέννησε κι ἦτον ἀντρεϊωμένος.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχει τὸ πράγμα, ὁ ἥρωας τοῦ νεοελληνικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ μὲ τ' ὄνομα *Πορφύρης*, κατὰ τὸ ἥμισυ (ὑπερφυσική ἀνάπτυξη) Ἑρμῆς καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ (ὑπερφυσική λύση τῶν δεσμῶν) Διόνυσος, θὰ μποροῦσε νά χαρακτηρισθεῖ «ἐκπεσὼν ἀρχαῖος θεός». Πότε ἐξέπεσε ἀπὸ τὸν θεϊκὸ τοῦ θρόνου, ἂν καὶ διετήρησε τὶς βασικὲς τοῦ ιδιότητες, εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ υποθέσουμε. Τοῦτο θὰ συνέβη μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ²⁸.

*
**

Στὸ ἐρώτημα τώρα ποιὲς ἀπὸ τὶς ποικίλες παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι οἱ πρωταρχικὲς ὁ Baud - Bony δίνει τὴν ἀκόλουθη ἀπάντηση: «Quant à savoir auxquelles il faut accorder la priorité, il nous semble évident que ce sont à celles de Cappadoce, qui présentent tous les détails essentiels, et qui ont gardé intact le nom du héros. Les formes *Προσφύρης*, à Chypre, à Rhodes et en Crète, permettent, semble - t - il, de conclure que c' est par l' intermédiaire de la première que les deux autres îles ont reçu cette chanson». σ. 148).

Ὅμως ἡ ὑπεροχή τῶν παραλλαγῶν Α' (Κρήτης) καὶ Β' (Νάξου) ἐναντί τῆς Γ' (Καππαδοκίας) εἶναι σαφής: στὶς παραλλαγές τῆς Κρήτης καὶ τῆς Νάξου ἔχουν ἐπιβιώσει τὰ περισσότερα θεματικά καὶ γλωσσικά στοιχεῖα ποῦ, ὅπως δεῖχτηκε, ἔχουν ἀρχαία προέλευση ἀπαντοῦν ἤδη στὸν Ὅμηρο καὶ στοὺς Ὀμηρικοὺς ὕμνους. Ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωα παρατηρῶ τὰ ἑξῆς: ὁ τύπος *Πορφύρης* δὲν μαρτυρεῖται μονάχα στὶς Καππαδοκικὲς παραλλαγές ἀλλὰ καὶ σὲ ναξιακές: σὲ δυὸ καταγραφὲς ἀπὸ τὸ χωριὸ Κινίδαρὸς ὁ ἥρωας ὀνομάζεται πάντα *Πορφύρης* (Κεφ. 710-712) καὶ σὲ μιὰ *Προσφύρης* ἀλλὰ καὶ *Πορφύρης* (Κεφ. 713).

28. Θὰ μοῦ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νά δεῖξω ἄλλοι ὅτι τὸ ἴδιο συνέβη καὶ μὲ ἄλλους θεοὺς, τῶν ὁποίων ἐπίσης κάποιες ιδιότητες ἐπεβίωσαν σὲ νεοελληνικά δημοτικὰ τραγούδια.

Σε δυὸ ἄλλες καταγραφές ἀπὸ τὸ ἴδιο χωριὸ ἀπαντᾷ μονάχα ὁ τύπος *Προσφύρης*. Σημειῶνω μὲ τὴν εὐκαιρία ὅτι τὸ *Πορφύρης* μεταβλήθηκε σὲ *Προσφύρης* - *Μπροσφύρης* ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ προσηγορικοῦ προσφύρα (= πορφύρα), ποὺ μὲ τὸν τύπο τοῦτο μαρτυρεῖται κατὰ τὸν Ἀνδριώτη²⁹ στὴ Χίο, Λέρο, Φούρνους, Σίκινο, Θράκη, ἴσως ὅμως καὶ ἄλλου³⁰. Ἀσφαλῶς ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος δὲν ἔχει ἀποφασιστικὴ σημασία στὸν καθορισμὸ τοῦ ποιά παραλλαγή εἶναι ἡ πιὸ ἀρχαϊκὴ. Εἶναι γνωστὸ πόσο εὐκόλα μέσα στὴν προφορικὴ ποίηση μεταβάλλονται τὰ κύρια ὀνόματα, ἀνθρωπωνύμια καὶ τοπωνύμια. Τὰ θεματικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα εἶναι ποὺ βαρύνουν. Καὶ αὐτὰ μὲ ἢ χωρὶς τὸν τύπο *Πορφύρης*, ὁδηγοῦν στὴν Κρήτη καὶ στὴ Νάξο, ὅχι στὴν Καππαδοκία. Στὸ ἐρώτημα ἐπίσης ἂν ὁ «Πορφύρης» ἦ τὸ τραγούδι «Τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου» — ποὺ συγγενεύουν μεταξύ τους — εἶναι παλαιότερο ὁ Baud - Bovy ἀπαντᾷ ὡς ἑξῆς:

«Aucun des détails, propres à l' une ou à l' autre des chansons, qui permette d' affirmer que l' une est antérieure à l' autre. Tout au plus peut - on noter que certaines versions de *Porphyris* ont été influencées par le Fils d' *Andronic*, telle la version de Samos, où le héros donne lui - même à ses ennemis l' ordre de l' attacher, et l' une des versions chypriotes (a), où s' est introduit le thème même du saut par - dessus les chevaux. Nous pensons donc que ces deux chansons doivent être quasi contemporaines et que leur origine à toutes deux doit remonter jusqu'au Xe siècle.» (σ. 152).

Εἶναι βέβαια φανερὸ ὅτι ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ τραγούδια τὸ παλαιότερο εἶναι ὁ «Πορφύρης». Τὸ τραγούδι «Τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου» δέχτηκε ἔντονη τὴν ἐπίδρασή του.

Μὲ βάση τώρα ἀπὸ τὴ μιὰ τὴν ἀρχαία ἐπικὴ παράδοση (Ὀμηρικὰ ἔπη καὶ Ὀμηρικοὶ ὕμνοι) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τίς νεοελληνικὲς παραλλαγές θὰ μπορούσε νὰ ἀποτολμήσει κανεὶς τὴν ἀκόλουθη ὑπόθεση γιὰ τὴν ἀρχικὴ μορφή τοῦ τραγουδιοῦ «Πορφύρης» στὴν προομηρικὴ ἐποχὴ, στὴν ὁποία, ὅπως εἶδαμε, ἀνήκει. Τὸ προομηρικὸ λαϊκὸ τραγούδι θὰ ἴστοροῦσε τὴ γέννηση καὶ ὑπερφυσικὴ ἀνάπτυξη ἑνὸς θεοῦ, ἴσως τοῦ Ἑρμῆ ἴσως τοῦ Διόνυσου ἴσως καὶ κάποιου ἄλλου, ποὺ τὸ πρῶι γεννήθηκε καὶ μέσα σὲ μιὰ μέρα εἶχε ἐπιτελέσει ἔργα θαυμαστά. Θὰ ἴστοροῦσε ἐπίσης τὴν ἐπίδοση τοῦ νεογέννητου θεοῦ στὴ ζωοκλοπὴ καὶ τὴν ἱκανότητα ποὺ εἶχε νὰ λύνει τὰ δεσμά του, ὅταν συνελαμβάνετο, καὶ νὰ κατατροπώνει τοὺς ἀντιπάλους του. Ἐκφράσεις τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ πέρασαν στὸν Ὀμηρὸ καὶ στοὺς Ὀμηρικοὺς ὕμνους. Ἐπίσης τὰ θέματά του — ὑπερφυσικὴ ἀνάπτυξη καὶ ὑπερφυ-

29. Βλ. *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*. Wien 1974, sv. πορφύρα.

30. Ὅπως π.χ. στὴν Κάρπαθο· βλ. Μ. Γ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, *Λαογραφικά Σύμμεκτα Καρπάθου. Τόμος Β' μετ' εἰκόνων*, Ἀθῆναι 1934, σ. 376.

σική λύση τῶν δεσμῶν — ἔδωσαν ὑλικὸ στὴ σύνθεση δύο τουλάχιστον Ὀμηρικῶν ὕμνων. Τὸ τραγοῦδι αὐτό, ποῦ οὔτε ὁ Ὀμηρὸς οὔτε οἱ Ὀμηρικοὶ ὕμνοι μπόρεσαν νὰ ἐξαφανίσουν καὶ ἴσως μονάχα σὲ κάποια σημεῖα ἐπηρέασαν³¹, συνέχισε τὴν πορεία του μέσα στὸ χρόνο ὡς τὶς μέρες μας. Στὸ διάβα του μέσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες κάποια καινούργια στοιχεῖα ἐνσωμάτωσε καὶ — ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ καὶ μετρικὴ ἐξέλιξη — κάποιες τροποποιήσεις ὑπέστη, σύμφωνα μὲ τὶς ἐπικρατούσες κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς συνθήκες. Ὑμνώντας στὴν ἀρχὴ τὴ γέννηση ἐνὸς θεοῦ, κατέληξε νὰ δοξάζει τὴν ὑπερφυσικὴ ρώμη ἐνὸς θνητοῦ, ἐπαναστάτη καὶ ἀρνητὴ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Καὶ ἀσφαλῶς αὐτὴ ἡ τροποποίηση τὸ κατέστησε ἀγαπητὸ στὴ λαϊκὴ ψυχὴ καὶ ἔτσι συντηρήθηκε στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων.

*
**

Ἡ γνώμη ποῦ παραπάνω προτάθηκε γιὰ τὴν προομηρικὴ καταγωγὴ τοῦ νεοελληνικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ «Πορφύρης» εἶναι σύμφωνη μὲ τὴ θεωρίαν τοῦ κορυφαίου Ὀμηριστῆ Ι. Θ. Κακριδῆ γιὰ «... ποιητικὴ παράδοση, ποῦ ζεῖ στὴν Ἑλλάδα ἀδιάσπαστη ἀπὸ τὰ ὁμηρικὰ τουλάχιστο χρόνια»³². Γράφει, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, ὁ σοφὸς καθηγητὴς: «Μιὰ τέτοια γνώμη στὸ πρῶτο παρουσιάσμά της δείχνει τολμηρὴ, ἀκόμα καὶ γιὰ ὅσους ξέρουν πόσο συντηρητικὴ καὶ ἀνθεκτικὴ εἶναι ἡ λαϊκὴ παράδοση. Μαρτυρίες γιὰ τὴν ὑπαρξὴ δημοτικῆς ποίησης στὴν ἀρχαία καὶ μεσαιωνικὴ Ἑλλάδα ἔχουμε ἐλάχιστες καὶ ἀσήμαντες. Καὶ ὅμως δὲν βρίσκω ἄλλον τρόπο νὰ ἐξηγήσουμε τὶς φραστικὲς ὁμοιότητες³³ στὴν περίπτωσιν ποῦ μελετοῦμε...». Πθ. καὶ λίγο παραπάνω: «Νομίζω πῶς μιὰ μόνο δυνατότητα μένει, γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε τὴν ταυτότητα

31. Τὸ ὄνομα π.χ. τοῦ ἥρωα *Πορφύρης* θὰ μπορούσε νὰ περάσει στο τραγοῦδι ἀπὸ τὸν ὕμνο στὸ Διόνυσο, ὅπου ἱστορεῖται πῶς τὸ «βασιλόπουλο», ποῦ οἱ πειρατὲς ἐτοιμάζονται νὰ δέσουν καὶ ποῦ λύνει μὲ ὑπερφυσικὸ τρόπο τὰ δεσμά του, φοροῦσε *πορφύρεον φάρος*. Ἐς σημειωθεῖ μὲ τὴν εὐκαιρίαν ὅτι ἤδη στὴ μυκηναϊκὴ ἐποχὴ τὸ πορφυροῦν ἦταν εὐνοοῦμενο βασιλικὸ χρῶμα· βλ. Ι. Κ. Προμπονά, *Ἀνθολογία Μυκηναϊκῶν κειμένων*, Ἀθῆνα 1983, σ. 109.

32. Κακριδῆς 175. Παραθέτω τὸ κείμενο ὅπως ἔχει διατυπωθεῖ στὴν τελευταία ἔκδοσιν, ποῦ σὲ κάποια σημεῖα διαφέρει ἀπὸ τὴν πρώτη.

33. Πρόκειται γιὰ τὶς φραστικὲς ὁμοιότητες ἀνάμεσα στοὺς στίχους τῆς Ὀδύσσειας: ω 321 — Κεῖνος μὲν τοι ὁδ' αὐτός ἐγώ, πάτερ, ὃν σύ μεταλλάς.

328 — Εἰ μὲν δὴ Ὀδυσσεύς γε ἐμός πάϊς ἐνθάδ' ἰκάνεις, σῆμά τί μοι νῦν εἰπέ ἀριφραδές, ὅφρα πεποιθῶ, καὶ στοὺς στίχους τοῦ νεοελληνικοῦ τραγουδιοῦ «Γυρισμός τοῦ Ξενитеμένου»: — Κόρη μου, ἐγώ εἰμαι ὁ ἀντρας σου, ἐγώ εἰμαι κι ὁ καλὸς σου. — Ξένη μου, ἂν εἶσαι ὁ ἀντρας μου, ἂν εἶσαι κι ὁ καλὸς μου, δεῖξε σημάδια (τῆς αὐλῆς) καὶ τότες νὰ πιστέψω (ἐκδ. Ν. Πολίτη, *Ἐκλογαὶ* ἀρ. 84).

Τὶς ὁμοιότητες αὐτὲς ἀνέπτυξε ὁ Κ. Ρωμαῖος στὴν ἐργασία του γιὰ τὸν «Γυρισμό τοῦ

της έκφρασης³² στο παλιό έπος και στη νέα παραλογή: Νά δεχτούμε τὸ θέμα τοῦ ἀναγνωρισμοῦ λαϊκὸ καὶ προομηρικὸ. Ἀπὸ τὰ σύγχρονά του δημοτικὰ τραγούδια τὸ δανείστηκε ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδύσειας. Παράλληλα ἡ λαϊκὴ προφορικὴ παράδοση τὸ διατήρησε μέσα στοὺς αἰῶνες ὡς σήμερα. Τὸ θέμα ἔμεινε ἀναλλοιώτῳ· ἔμειναν καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκφραστικοὺς τρόπους, καὶ μόνο ἡ γλῶσσα ἄλλαξε ὁλοκληρωτικὰ».

**

Τελειώνοντας, θά ἤθελα νά προσθέσω ὅτι ὁ «Πορφύρης» δέν εἶναι τὸ μόνο νεοελληνικὸ τραγούδι ὅπου ἔχουν ἐπιβιώσει θεματικά καὶ γλωσσικά στοιχεῖα πού ἀπαντοῦν καὶ στὰ Ὀμηρικὰ ἔπη. Τό ἴδιο περίπου ἰσχύει γιὰ ὅλα σχεδόν τὰ ἀκριτικά τραγούδια καὶ κυρίως γιὰ τὶς παραλογές πού, κατὰ τὴ γνώμη μου, δέν ἔχουν σχέση μετὰ τὶς ὀρχηστικές τραγωδίες τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (θεωρία Στίλπ.

Ξενιτεμένου» [βλ. Κ. Ρωμαίου, «Δημοτικὰ τραγούδια Σέρβων καὶ Βουλγάρων δανεισμῆνα ἀπὸ ἑλληνικά πρότυπα», ΑΘΛΓΘ 17, 1952, 338 κ.κ.]

Πρέπει ὅμως νά σημειωθεῖ ὅτι ἤδη ὁ Γ. Ζαννέτος τὸ 1889 εἶχε ἐπισημάνει τὴ σχέση ὁμηρικῶν κειμένων καὶ νεοελληνικοῦ τραγουδιοῦ καὶ ἀπὸ πλευρὰς ὕφους καὶ ἀπὸ πλευρὰς περιεχομένου. Ὁ Ζαννέτος παραθέτει ὁλόκληρο τὸ τραγούδι — τὸ ἐπιγράφει «Ἀναγνώρισις» — στὴ μελέτη του (σ. 23-24) καὶ στὴ λ. *σημάδια τοῦ στίχου Πέσ μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τότε σέ πιστεύω* ἔχει τὸν ἐκθέτη 1, πού παραπέμπει στὰ ὁμηρικὰ χωρία ψ 73 - 109 177-201 φ 217 ω 328-343. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ σύντομη (σσ. 48) μελέτη τοῦ Ζαννέτου — φέρει τὸν ἐνδεικτικὸ τίτλο «Ἡ Ὀμηρικὴ φράσις ἐν τῇ καθ' ἡμὰς ῥημάδι ποιήσῃ, ἐν Ἀθήναις 1889» — δημοσιευμένη αὐτοτελῶς, εἶχε τὴν ἀτυχία νά μὴν πέσει στὴν ἀντίληψη τοῦ Κ. Ρωμαίου ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἐρευνητῶν. Πάντως ἡ ἐργασία τοῦ Ρωμαίου ἔδωσε ἀφορμὴ γιὰ τὴν παραπάνω μελέτη τοῦ Ι. Θ. Κακριδῆ. Ὁ Κακριδὴς χαρακτηρίζει «ἀξιόλογη» τὴν ἐργασία τοῦ Ρωμαίου, ὁ ὁποῖος «ἔδειξε τὶς μεγάλες ὁμοιότητες πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὴν παραλογή καὶ στὶς ὁμηρικὲς σκηνές τῆς ἀναγνώρισης τοῦ Ὀδυσσεά» (σ. 171).

Διαφωνεῖ ὅμως μετὰ τὸν συμπέρασμά του ὅτι τὸ τραγούδι προέρχεται «κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὴν Ὀδύσειαν» (Ρωμαῖος 351). Σημειῶνω μετὰ τὴν εὐκαιρία ὅτι ὁ Ρωμαῖος ἀπαντῶντας στὸν Ι. Θ. Κακριδῆ ὑποστηρίζει, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, ὅτι «... Ὁ Ὀμηρος ἦταν ἕνας ποιητὴς ὁδοστρωτήρας. Ἀφομοίωσε ὅλα τὰ πρὶν ἀπ' αὐτὸν δημοτικὰ τραγούδια, τὰ σχετικὰ μετὰ τὸν πόλεμο τῆς Τροίας, ὅπως τέτοια ἀσφαλῶς ἦσαν ἐκεῖνα πού ἀκουσε κλαίοντας ὁ Ὀδυσσεὺς στὴν αὐλὴ τῶν Φαίακων ἢ τὰ ἄλλα πού ἐξαναγκάζονταν νά τὰ τραγουδεῖ ὁ Φῆμιος στὴν Ἰθάκη. Ὅλα ἐκεῖνα τὰ δημοτικὰ τραγούδια τοῦ καιροῦ τοῦ Ὀμήρου τὰ ἀφομοίωσε. Τὰ ἀφομοίωσε, ἀλλὰ — ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸ λόγο — καὶ τὰ ἐξαφάνισε. Ὡς ποιήση, ὅλα ἐκεῖνα ἐσθῆσαν ὀριστικά ἀπὸ τὴ θύμιση τοῦ λαοῦ, καὶ ὅ,τι διασώθηκε, πρέπει νά τὸ ἀναζητήσουμε ἀναχνευμένον μέσα στοὺς στίχους τοῦ ἴδιου τοῦ Ὀμήρου. Ἡ ἐξαφάνιση τῶν πρὶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐγινε ἀμέσως μετὰ τὰ χρόνια τοῦ Ὀμήρου. Τὸ αὐτὸ φαινόμενο ὁλοκληρώθηκε στοὺς ἐνδιάμεσους αἰῶνες, ὥπου νά καταγραφοῦν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη τὸν καιρὸ τοῦ Πεισίστρατου. Τέλος τὸ αὐτὸ φαινόμενο τοῦ ἐξαφανισμοῦ — ἂν ὑπῆρχε περιθώριο νά ἔχουν ἀκόμη ἐπιζήσει — συμπληρώθηκε τοὺς ὑπόλοιπους αἰῶνες τῆς Κλασσικῆς Ἑποχῆς, τότε πού οἱ ραψωδοὶ τραγουδοῦν τὰ ἐπίσημα Ὀμηρικὰ ἔπη καὶ οἱ μαθητές στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα διδάσκονται στὰ σχολεῖα τοὺς «τὸν ποιητὴν ὃς πεπαίδευκε τὴν Ἑλλάδα».

Κυριακίδη³⁴). Τά άκριτικά τραγούδια καί οί παραλογές³⁵ έρμηνεύονται ίκανοποιητικά ώς εξέλιξη προομηρικών τραγουδιών. Τουτό έλπίζω νά δείξω στό ύπό έκδοση βιβλίο μου πού φέρει τόν τίτλο «Όμηρικά έπη καί νεοελληνικά δημοτικά τραγούδια». Απόσπασμα από τό βιβλίο αυτό καί *πρόδρομος ανακοίνωσης* είναι τό παρόν δημοσίευμα.

34. Αί *ιστορικάί άρχαί τής δημόδους νεοελληνικής ποιήσεως*. Έν Θεσσαλονίκη 1934.

35. Στην κατηγορία αυτή των τραγουδιών έχει επιβιώσει, εκτός των άλλων, πληθώρα έκφράσεων πού άπαντούν καί στόν Όμηρο.

Δίνω έδώ μερικά παραδείγματα μέ άλφαθητική σειρά (άκουσον - είπέ):

1) ο318= ω205 *έκ γάρ τοι έρέω, σύ δέ σύνθεο καί μευ άκουσον*.

Z 334= σ 129 *τούνεκά τοι έρέω, σύ δέ σύνθεο καί μευ άκουσον*

Π 259 *Τοιγάρ έγών έρέω, σύ δέ σύνθεο καί μευ άκουσον*

Κάρπ. - Α 33, 1982 - 84, 23:

Νά σ' άρμηνέψω, νιόττερε, κι άθ θέλης, άκουσέ μου

2) Ω 407 *είς, άγε δέ μοι πάσαν άληθειήν κατάλεξον,*

Νάξος - Άκ. 390 *Όχι νά ζήσης, όμορφη, πέ μ' όλη ν- τήν άλήθεια.*

3) η226=X 420 *τοιγάρ έγώ τοι, τέκνον, άληθειήν καταλέξω.*

ρ 108 *τοιγάρ έγώ τοι, μητερ, άληθειήν καταλέξω.*

ρ 122 *αύτάρ έγώ τῷ πάσαν άληθειήν καταλέξω.*

Πόντος - Λαμψ. 172-173. Σσόν Θό μ' κι άν έκατόρκ' σες με, *τήν άληθάν θα λέω*
(Στό Θεό τόν πού μέ ξόρκισες θα ίστορήσω άλήθειες).

Πόντος - Λαμψ. 101-102 Σσόν θόν κι άν κατορκίξης με, *λέγω σε τήν άληθειαν*
(Άφού μ' όρκίζεις στό Θεό, σου λέω τήν άλήθεια).

4) ρ 368 *άλλήλους τ' είροντο τίς ειη* καί πόθεν έλθοι.

Κρήτη - ΙΑΑ s.v άναρωτώ:

ό γείς τόν άλλ' άναρωτῶ τί μέλλει νά γενοῦνε.

Κρήτη - Πετρ. Β' 176 *ό γείς τόν άλλ' άναρωτῶ πόσα 'νιαι* τά σφαχτάν του.

5) N 538= =432 οί τόν γε προτί άστρ φέρον *θαρέα στενάχοντα.*

Στό τέλος του στίχου ή φρ. *θαρέα στενάχοντα* καί στά χωρία Ω334 N 423 δ 516= ψ317 ε 420 κ 76.

Χίος - Καν. 17 θλέπω τήν κόρην κι έκλαιγεν, *θαριά κι άναστενάζει*

Κάρπ. - Μιχ. 98 κι άκούει καί του Κωσταντή καί *θαρειαναστενάτζει*

Θράκη - ΙΑΑ s.v. θαρειαναστενάζω:

τόν τόπο μου θυμήθηκα καί θαρειαναστενάζω

6) τ 162 *άλλά καί ώς μοι είπέ τεόν γένος, όππόθεν έσσί*.

Νάξος - Σφυρ. 18 *Πές μου, νά ζήσης, όμορφη, από 'δα (γ)ένος είσαι;*

Τήλος - ΙΑΑ s.v. άνάθεμα *Γιά πέ, νά ζήσης, λυγερή, 'πουπόθεν 'ν' ή γενιά σου;*

Σκύρος - Πετρ. Α' 55 *Γιά πές μου, θρέ Βλαχόπουλο, πόθε 'ν' τά γονικά σου.*

ά.τ. - Άκ. 61 *τότ' έκαταρωτήσαν τον, πόθεν έν' ή γενιά του.*

7) κ 548 *μηκέτι νῦν εύδοντες άωτειτε γλυκῦν ὕπνον*

Πόντος - Λαμψ. 24-25 Άκρίτες μου *έγνέφιξεν άς τό γλυκῦν τόν ὕπνον.*

(Έξύπνησεν άπ' τόν γλυκό τόν ὕπνον ό Άκρίτας).

8) ι 162= ι557 = κ 184 = κ 468= κ 477 = μ 30:

ἤμεθα δαινύμενοι κρέα τ' ἄσπετα καὶ μέθυ ἡδύ.

Π6. καὶ η 203 δ 238 φ 89 γ 471 ρ530.

Θράκη - 'Ακ. 333 **κάθονται** τρών' καὶ πίνουνε καὶ γλυκοχαιρετειοῦνται
Κρήτη - 'Ακ. 64 **κάθονται**, τρών' καὶ πίνουνε σέ μαρμαρένια τάβλα

9) Π3 **δάκρυα** θερμά **χέων**, ὥστε κρήνη μελάνυδρος

Σ 17 **δάκρυα** θερμά **χέων**, φάτο δ' ἀγγελίην ἀλεγεινήν.

Σ 235 **δάκρυα** θερμά **χέων**, ἐπεὶ εἶσιδε πιστὸν ἑταῖρον

ω 46 **δάκρυα** θερμά **χέον** Δαναοί, κείροντό τε χαίτας

Π6. καὶ Η 426 δ 523 Τ 362

Κάρπ. - Μαν. 220 **Καὶ χύνω** μαῦρα **δάκρυα** πύρινα θουρκωμένα

10) Χ 79 βλ. μήτηρ δ' αὐθ' ἐτέρωθεν ὀδύρετο **δακρυχέουσα**

Π6. καὶ Α413 Σ94 428 Ζ459 Γ142 Ζ496

δ556 κ201 409 570 λ5 466 μ12 χ477

ἄ.τ. - Passow 250 Για νὰ τὸ δηγῇ ἡ μάνα του, **νὰ χύση** μαῦρα **δάκρυα**

Ἦπ. - Ζανν. 31. Ποῦ κλαίνει ποῦ μυριολογοῦν, **ποῦ χύνουν** μαῦρα **δάκρυα**

ἄ.τ. - Passow 114 Νὰ γλέπω καὶ πῶς χλίβεται, **πῶς χύνει** μαῦρα **δάκρυα**.

11) ζ 178 **ἄστν δὲ μοι δεῖξον**, δὸς δὲ ῥάκος ἀμφιβαλέσθαι

Κύπρος - Λύντ. 217 **τσαὶ δεῖξε μοι** τὰ σπῖδικα σου τσαὶ πᾶω μονασή μου

12) ε 84=158 πόντον ἐπ' ἀτρυγετον δερκέσκετο **δάκρυα** λείβων.

ἄ. τ. - Passow 247 Τὰ μάτια θλέπουν τὸ γιὰλὸ καὶ μαῦρα **δάκρυα** χύνουν

13) Κ 426 εὐδους', ἡ ἀπάνευθε; **δίειπέ μοι**, ὄφρα δαείω.

Δωδεκ. - Λύντ. 266 Πέμ', ἂν τὴν εἶδες, πέ μου το, **πέ μου** νὰ τὸ γνωρίσω

Κύπρος - 'Ακ. 47 Μάννα', μαι ἐφταμπάσταρδος; **πέ μου το** νὰ τὸ ξερω.

14) γ 46 **δὸς καὶ τούτῳ** ἔπειτα δέπας μελιηδέος οἴνου

Στὴν ἀρχὴ στίχου ἢ προστακτικῇ + δοτ. καὶ στὰ χωρία Ξ 198 Π 40 Ψ 75 ι 355 ρ 195 345 400 κλπ.

Κάρπ. - Μαν. 226 **δὸς του** καὶ τὸ ζωνάρι μου τὸ χρυσοκεντημένον

15) φ 281 ἀλλ' ἄγ' ἐμοὶ **δοτε τόξον** εὐξοον, ὄφρα μεθ' ὑμῖν

χειρῶν καὶ σθένεος πειρήσομαι..

Π6. καὶ φ 336 β212=δ669 ζ209=246. Θράκη - Λ 1, 1909, 649

δώσε μοι τὸ δοξάρι μου τὸ πελεμικὸ μου

νὰ πολεμήσω τὸ θεριό...

16) Ο 126 « 127 ἔγχος δ' ἔστησε σιθαρῆς ἀπὸ χειρὸς ἐλοῦσα χάλκεον.

α 127 ἔγχος μὲν ρ' ἔστησε φέρων πρὸς κίονα μακρὴν

ρ 29 ἔγχος μὲν **στήσε** πρὸς κίονα μακρὸν ἐρείσας,

Καππαδ. - 'Ακ. 6 **ἔστησε** τὸ μῑζράχι⁶ της, 'κρέμασε τὸ σπαθὶ της. [6] κοντάρι].

17) Ζ 213 ἔγχος μὲν **κατέπηξεν** ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ,

Ν 570 **ένθα οἱ ἔγχος ἔπηξεν**· ὁ δ' ἐσπόμενος περὶ δουρί

Κάρπ. - Περτ. Α' 34 **Πήσσει** κοντάριν εἰς τὴν γῆ, τόπ ποταμὸν περνᾷ τ.

18) α 405 **ἀλλ' ἐθέλω σε**, φέριστε, περὶ ξείνοιο ἐρέσθαι,

γ 243 **νῦν δ' ἐθέλω** ἔπος ἄλλο μεταλλῆσαι καὶ ἐρέσθαι Νέστορ',

Πελοπν. - Περτ. Β' 228 **Θέλω κι ἐγώ**, παιδάκι μου, κάτι νὰ σὲ ρωτήσω

Θράκη- Περτ. 65 **Θέλω** νὰ βρῶ τὴ μάνα σου, **γιά θὰ τὴν ἐρωτήσω**.

19) ω 474 **εἰπέ μοι εἰρομένη**, τί νυ τοι νόος ἐνδοθι κεῖθει;

ο 263- 264 **εἰπέ μοι εἰρομένῳ** νημερτέα μῆδ' ἐπικεύσης.

τίς ποθεν εἰς ἀνδρῶν;

ω 114 **εἶπέ μοι εἰρομένω**· ξείνος δὲ τοι εὐχομαι εἶναι.

Πελοπον. - Λύντ. 237 **Νὰ σὲ ρωτήσω νὰ μοῦ πῆς** τὶ εἶδες τὸ πρῶτο βράδυ.

20) Ξ 118 **εἶπέ μοι**, αἱ κὲ ποθὶ γινώω τοιοῦτον ἐόντα.

Στὴν ἀρχὴ στίχου ἢ φρ. **εἶπέ μοι, εἶπέ δέ μοι** καὶ στά χωρία ν328 γ 214=π95 τ218 λ 174 177 494 Βλ. καὶ στό 16.

Κύπρος - Λύντ. 110 **Τσαὶ πὲ μοι** τὰ σημάδια του, ἴσως τὸν ἀχνωρίζω.

Κύπρος - Φαρμ. 86 **Πὲ μοι** τζαὶ τὰ σημάδια του, **πέρκι³ μοι τζαὶ τὸν εἶδα**. [(3) ἴσως].

Κύπρος - Ἀκ. 399 **Γιὰ πὲς μοι** τὰ σημάδια του, **μπορ' ἂ τόφ φέρ' ὁ νοῦς μου**.

* Συντομογραφίες

- Ad. - Grég. N. Adontg et H. Grégoire, «Nicéphore au col roide», *Byzantion* 8, 1933, 203-212.
- ΑΘΛΓΘ 'Ακ. 'Αρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ. 'Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια ('Εκλογή). Τόμ. Α'. 'Εν 'Αθήναις 1962 [Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἀριθμ. 7]
- Baud - Bovy S. Baud - Bovy, *Chanson populaire grecque du Dodéca-nèse* 1, Paris 1936.
- Δετ. Θ. Δετοράκη, 'Ανέκδοτα δημοτικά τραγούδια τῆς Κρήτης. Ἡράκλειον 1976.
- Grég. (I) H. Grégoire, «L' âge héroïque de Byzance», *Mélanges offerts à N. Jorga*. Paris 1933, 383-397.
- Grég. (II) «Études sur l' épopée byzantine», *REG* 46, 1933, 29-69.
- Grég. (III) 'Ο Διγενῆς Ἀκρίτας. Ἡ βυζαντινὴ ἐποποιία στὴν ἱστορία καὶ τὴν ποίηση New York 1942.
- Zann. Γ. Ζαννέτου, 'Η ὁμηρικὴ φράσις ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς δημῳδῇ ποιήσει. 'Εν Ἀθήναις 1889.
- ΙΛΑ 'Ιστορικόν Λεξικόν τῆς νέας ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῶς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, 1933 ἔξ.
- Κακριδῆς Ι. Θ. Κακριδῆ, «Ὀδυσσεὺς ἀναγνωρισμός», *ΕΕΦΣΠΘ* 7, 1957, 251-260 (=Ξαναγυρίζοντας στὸν Ὅμηρο. Ἀθήνα 1979, σσ. 169-182, 241-244 μὲ μικρὲς τροποποιήσεις).
- Καν. Κ. Κανελλάκη, *Χιακὰ ἀνάλεκτα*. Ἀθῆναι 1890.
- Κεφ. Νίκου Α. Κεφαλληνιάδη, «Τὸ δημοτικὸ τραγούδι εἰς τὸν Κινίδαρὸν Νάξου», 'Επ. Ἐτ. Κυκλ. Μελ. 3, 1963, 697-815.
- Λ. Λαογραφία.
- Lag. Paul de Lagarde, *Neugriechisches aus Kleinasien*. Göttingen 1886.
- Λαμπψ. Π. Λαμπιδῆ, *Δημοτικά τραγούδια τοῦ Πόντου. Α' - Τὰ κείμενα. Ἀνθολόγησι - Νεοελληνικὴ ἀπόδοσι*. Ἀθῆναι 1960.
- Λύντ. Ἐντβίγγης Λύντεκε, *Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια. Μέρος Α', ἑλληνικά κείμενα*. Ἀθῆναι 1943.
- Μαν. Ἐμ. Μανωλακάκη, *Καρπαθικά*. Ἐν Ἀθῆναις 1896.
- Μαρτ. Γ. Μαρτίνη, *Ἀνθολογία δωδεκανησιακῆς ποιήσεως. Τὸ δημοτικὸ τραγούδι*. Ρόδος 1971.
- Μιχ. Μ. Γ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, *Δημοτικά τραγούδια Καρπάθου*. Ἀθῆναι 1928.
- Οἰκ. (I) Δ. Β. Οἰκονομίδου, «Τὰ ἀκριτικά ἄσματα ἐν Νάξῳ», 'Επ. Ἐτ. Κυκλ. Μελ. 2, 1962, 659-688.
- Οἰκ. (II) —, «Ὁ Πορφύρης», *Φίλιον δῶρημα εἰς τὸν Τάσον Ἀθ. Γριτσόπουλον, Πελοποννησιακά* 16, 1985-1986.
- Παπαδ. Θ. Παπαδοπούλου, *Δημῳδῇ κυπριακὰ ἄσματα ἐξ ἀνεκδότων συλλογῶν τοῦ 19' αἰῶνος*. Λευκωσία 1975 [Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν V].
- Passow A. Passow, *Τραγούδια ρωμαῖκα*. Lipsiae 1860.
- Πετρ. (I) Δ. Πετρόπουλου, *Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια Α'*. (ἔκδ. Ἰωάννου Ν. Ζαχαρόπουλου), Ἀθῆναι 1958.
- Πετρ. (II) —, «Ἀκριτικά τραγούδια στὴν Πελοπόννησο», *Πελοποννησιακά* 2, 1957, 335-368.
- Ρωμαῖος (I) Κ. Ρωμαῖος, «Δημοτικά τραγούδια Σέρβων καὶ Βουλγάρων δανεισμένα ἀπὸ ἑλληνικά πρότυπα», *ΑΘΛΓΘ* 17, 1952, 334-354.

- Ρωμαίος (II) —, «Τρεῖς βυζαντινοὶ ἄρχοντες στὰ σημερινὰ δημοτικὰ τραγούδια. Βάρδας Φωκάς, Νικηφόρος, Στραβοτράχηλος». *Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 1957, τ. Γ', σσ. 25-45.
- Σφυρ. Ν. Βλ. Σφυρόερα, *Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τ' Ἀπεράθου τῆς Νάξου*. Ἀθήνα 1984.
- Τσαγγ. Κ. Τσαγγαλᾶ, «Ἀκριτικὰ τραγούδια στὴ Θεσσαλία», *Λ*. 30, 1975-76, 161-231
- Φαρμ. Ξενοφώντος Π. Φαρμακίδου, *Κύπρια ἔπη, μετὰ σημειώσεων καὶ σχολίων*. Ἐν Λευκοσίᾳ 1926.

SUMMARY

John K. Promponas, *Pre - homeric elements on the theme and the language of the modern Greek song «Porphyres»*

The author of this paper argues that both the main and the secondary themes of the modern greek popular song «Porphyres» can be located in Homer and the Homeric Hymns. He also argues that four of the expressions in this song have already appeared in Homer and the Homeric Hymn to Hermes. Given these facts he concludes that the «modern» greek song entitled «Porphyres» was composed in ancient times and not during the 10th century a. D. as proposed by Grégoire and maintained by other scholars.

This paper is a prelude to a wider study to be published under the title "Homeric Epos and modern Greek Folk - songs". In this study the author wishes to argue that the modern greek Folk - songs («Akritika» and «Paraloges» — «Ballads») do not owe their origin to the orchestric tragedies of the Roman era (Kyriakides' theory): on the contrary they continue the pre - homeric popular epic tradition as regards both language and motifs.